

АНАЛІТИК
АУДИТОРСЬКА ФІРМА

ЕКОНОМІКА ФІНАНСИ ПРАВО

ЩОМІСЯЧНИЙ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

№ 3'2019

(видається з 1994 року)

ISSN 2409-1944

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата з економічних і юридичних наук

Наказ Міністерства освіти і науки України від 21 грудня 2015 р. № 1328 (економічні науки). Наказ Міністерства освіти і науки України від 11 липня 2016 р. № 820 (юридичні науки). Реєстраційне свідоцтво серії КВ № 21620-11520ПР від 12 жовтня 2015 р.

Рішення Аудиторської палати України від 21.12.2017 № 353/10 (фахове видання з обліку та аудиту).

Журналу присвоєно міжнародний ідентифікаційний номер ISSN 2409-1944.

Засновники:

Аудиторська фірма "Аналітик" спільно з Таврійським національним університетом ім. В.І. Вернадського та Національною академією внутрішніх справ України

Статті обов'язково проходять

відбір, внутрішнє і зовнішнє рецензування

Рекомендовано до друку та до поширення через мережу Інтернет Вченою радою Національної академії внутрішніх справ України (Протокол № 6 від 13 березня

2019 р.) та Вченою Радою Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського (Протокол № 7 від 15 березня 2019 р.). Повний або частковий передрук матеріалів журналу допускається лише за згодою редакції.

Відповідальність за добір і викладення фактів несуть автори. За зміст та достовірність реклами несе відповідальність рекламодавець.

Підписано до друку 22.03.2019

Формат 60/84/8

Наклад – 250 прим.

Адреса редакції: 01001, м. Київ, вул. Хрещатик, 44

Телефони: (050) 735-43-41, (096) 221-88-61

Факс: (044) 278-05-88

Е-mail: efp.redaktor@gmail.com

Сайт: www.efp.in.ua

Суб'єкт видавничої справи

© "Аналітик", 2019

© "Економіка. Фінанси. Право",

2019

Типографія: ТОВ "Міжнародний бізнес центр"

АНАЛІТИК
АУДИТОРСЬКА ФІРМА

ECONOMICS FINANCES LAW

MONTHLY INFORMATIONAL AND ANALYTICAL JOURNAL

№ 3'2019

(issued from 1994)

ISSN 2409-1944

Journal is included in the list of scientific professional editions of Ukraine, which can be published results of dissertations for the degree of doctor and candidate (PhD).

Order of Ministry of Education and Science of Ukraine of 21 December 2015 № 1328 (economic sciences). Order of Ministry of Education and Science of Ukraine on July 11, 2016 № 820 (legal sciences). Order of Audit Chamber of Ukraine on 21 December 2017 № 353/10 (accounting and audit).

Certificate of registration of a series of KV № 21620-11520PR dated October 12 2015.

The journal has been assigned an International Identification Number ISSN 2409-1944.

Founders:

Audit firm "Analytik" jointly with Tavrian National University after V.I. Vernadskyi and the National Academy of Internal Affairs of Ukraine

Articles must pass

selection, internal and external review

Recommended for publication and dissemination through the Internet by the Academic Council of the National Academy of Internal Affairs of Ukraine (Protocol № 6 dated March 13, 2019) and the Academic Council of the Tavrian National University after V.I. Vernadskyi (Protocol № 7 dated March 15, 2019). Full or partial reprint

of the materials of the journal is allowed only with the consent of the editorial office.

The authors are responsible for the selection and presentation of the facts. The content and authenticity of the advertisement is the responsibility of the advertiser.

Signed for print 22.03.2019

Format 60/84/8

Publication – 250 copies

Address of the editorial office: 01001, Kyiv,

Khreshchatyk str., 44

Phones: (050) 735-43-41, (096) 221-88-61

Fax: (044) 278-05-88

E-mail: efp.redaktor@gmail.com

Web: www.efp.in.ua

*The subject of
publishing*

© "Analytik", 2019
© "Economics. Finances. Law",
2019

Typography: LLC "International Business
Center"

Керівник редакційної колегії з економічних наук:

Бутинець Тетяна Анатоліївна, д.е.н., професор, головний науковий співробітник Наукової лабораторії з проблем кримінальної поліції навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ, м. Київ

Члени редакційної колегії з економічних наук:

Бондар Валерій Петрович, д.е.н., керуючий партнер аудиторської фірми "HLB UKRAINE", член Ради Аудиторської палати України, член ФПБАУ

Величко Олена Георгіївна, радник першого віце-прем'єра міністра України – Міністра економічного розвитку і торгівлі України

Вініченко Ігор Іванович, д.е.н., професор, завідувач кафедри економічної теорії та економіки сільського господарства Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Даций Олександр Іванович, д.е.н., професор, завідувач кафедри фінансів, банківської та страхової справи Міжрегіональної Академії управління персоналом (МАУП), Заслужений працівник освіти України

Іванюта Василь Фалімонович, д.е.н., доцент, професор кафедри менеджменту Полтавського університету економіки і торгівлі

Клименюк Микола Миколайович, д.е.н., професор, завідувач кафедрою менеджменту та міжнародних економічних відносин Навчально-наукового інституту управління, економіки та природокористування Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського

Левченко Валентина Петрівна, д.е.н., член Ради нагляду за аудиторською діяльністю Органу суспільного нагляду за аудиторською діяльністю, директор ВПГО «Спілка аудиторів України»

Манцевич Юрій Миколайович, д.е.н., доцент, вчений секретар Державного підприємства «Науково-дослідний і проектний інститут містобудування»

Невелес Олександр Михайлович, д.е.н., доцент

Потинняк Олена Миколаївна, д.е.н., доцент, професор кафедри організації виробництва, бізнесу та менеджменту Харківського національного технічного університету сільськогосподарства імені Петра Василенка

Прухнівський Володимир Геннадійович, д.е.н., професор, перший проректор Запорізького національного технічного університету

Редько Олександр Юрійович, д.е.н., перший проректор з науково-педагогічної роботи, професор, академік НАСОНА

Сук Петро Леонідович, д.е.н., доцент, професор кафедри обліку і оподаткування, Відокремлений підрозділ Національного університету біоресурсів і природокористування України «Ніжинський агротехнічний інститут»

Ткаченко Сергій Анатолійович, д.е.н., доцент, в.о. ректора Вищого навчального закладу "Міжнародний технологічний університет «Миколаївська політехніка»"

Царенко Оксана Вячеславівна, д.е.н., професор, завідувач кафедрою обліку та аудиту, Навчально-науковий інститут управління, економіки та природокористування Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського

Керівник редакційної колегії з правових наук:

Константинов Сергій Федорович, д.ю.н., професор, завідувач кафедри адміністративної діяльності НАВС

Члени редакційної колегії з правових наук:

Бичкова Світлана Сергіївна, д.ю.н., професор, завідувач кафедри цивільного права і процесу Національної академії внутрішніх справ, полковник поліції

Василинчук Віктор Іванович, д.ю.н., професор, професор кафедри оперативного-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ, заслужений юрист України, полковник поліції

Глушков Валерій Олександрович, д.ю.н., професор, Київський кооперативний інститут бізнесу і права, економіко-правовий коледж, кафедра права

Дзюжа Олександр Миколайович, д.ю.н., професор, головний науковий співробітник відділу організації науково-дослідної роботи Національної академії внутрішніх справ, заслужений юрист України

Клименко Олена Вікторівна, д.н.держ.упр., к.ю.н., доцент, завідувач кафедрою конституційного і міжнародного права Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського

Копан Олексій Володимирович, д.ю.н., професор, провідний науковий співробітник наукової лабораторії з проблем досудового розслідування навчально-наукового інституту № 1

Луць Володимир Васильович, д.ю.н., професор, член відділу цивільно-правових наук Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України, заслужений діяч науки і техніки України

Озерський Ігор Володимирович, д.ю.н., доцент, професор кафедри цивільного та кримінального права і процесу Чорноморський національний університет імені Петра Могили

Фрицький Юрій Олегович, д.ю.н., професор, завідувач кафедри конституційного, адміністративного права та соціально-гуманітарних дисциплін, Інститут права та суспільних відносин Університету "Україна". Заслужений юрист України.

Шеф-редактор:

Головач Володимир Володимирович, к.ю.н., голова правління Аудиторської фірми "Аналітик", Заслужений юрист України

Технічний редактор: Куцяк Олександр Анатолійович

Випусковий редактор: Туманян Анна Оганесівна

Head of the Editorial Board of Economic Sciences:

Butynets Tetiana Anatoliivna, Dr. Economics, Professor, Chief Scientist of the Scientific Laboratory for Criminal Police of the Educational and Scientific Institute № 1 of the National Academy of Internal Affairs, Kyiv

Members of the editorial board of Economic Sciences:

Bondar Valerii Petrovych, Dr. Economics, managing partner of the audit firm "HLB UKRAINE", member of the Board of the Audit Chamber of Ukraine, member of the Ukrainian Federation of Professional Accountants and Auditors

Velychko Olena Heorhiivna, Advisor to the First Vice Prime Minister of Ukraine - Minister of Economic Development and Trade of Ukraine

Vinichenko Ihor Ivanovych, Dr. Economics, Professor, Head of the Economic Theory and Economics of Rural Economy Department of the Dnipro State Agrarian and Economic University

Datsii Olesandr Ivanovych, Dr. Economics, Professor, Head of the of Finance, Banking and Insurance Department of the Interregional Academy of Personnel Management (IAPM), Honored Worker of Education of Ukraine

Ivaniuta Vasyi Falymonovych, Dr. Economics, Associate Professor, Professor of the Management Department, Poltava University of Economics and Trade

Klymeniuk Mykola Mykolaiovych, Dr. Economics, Professor, Head of the Management and International Economic Relations Department of Educational and Scientific Institute of Management, Economics and Nature Management of the Taurian National University after V.I. Vernadskyi

Levchenko Valentyna Petrivna, Dr. Economics, member of the Supervisory Board for audit activity of the Authority public oversight for audit activity, Director of the All-Ukrainian Professional Non-Governmental Organization "Union of Auditors of Ukraine"

Mantsevych Yurii Mykolaiovych, Dr. Economics, Associate Professor, Scientific Secretary of the State Enterprise "Research and Design Institute of Urban Development"

Neveliev Olesandr Mykhailovych, Dr. Economics, Associate Professor

Potyshniak Olena Mykolaivna, Dr. Economics, Associate Professor, Professor of the Production, Business and Management Department of the Kharkiv National Technical University of Agriculture after Petro Vasylenko

Prushkivskiy Volodymyr Hennadiiovych, Dr. Economics, Professor, First Vice-Rector of the Zaporizhia National Technical University

Redko Olesandr Yuriiiovych, Dr. Economics, First Vice-Rector for the scientific and pedagogical work, Professor, Academician of National Academy of Statistics, Accounting and Audit

Suk Petro Leonidovych, Dr. Economics, Associate Professor, Professor of the Accounting and Taxation Department of Separated Division of the National University of Bioresources and Natural Resources of Ukraine "Nizhyn Agrotechnical Institute"

Tkachenko Serhii Anatoliiovych, Dr. Economics, Associate Professor, acting Rector of the Higher Educational Institution "International Technology University "Mykolaiv Polytechnic""

Tsarenko Oksana Viacheslavivna, Dr. Economics, Professor, Head of the Accounting and Audit Department of Educational and Scientific Institute of Management, Economics and Nature Management of the Taurian National University after V.I. Vernadskyi

Head of the Editorial Board of Law Sciences:

Konstantinov Serhii Fedorovych, Dr. Law, Professor, Head of the Administrative Activity Department of the National Academy of Internal Affairs

Members of the editorial board of Law Sciences:

Bychkova Svitlana Serhiivna, Dr. Law, Professor, Head of the Civil Law and Process Department of the National Academy of Internal Affairs, Colonel of the Police

Vasylynychuk Viktor Ivanovych, Dr. Law, Professor, Professor of the Operational and Investigating Department of the National Academy of Internal Affairs, Honored Lawyer of Ukraine, Colonel of the Police

Hlushkov Valerii Olesandrovych, Dr. Law, Professor, Kyiv Cooperative Institute of Business and Law, Economics and Law College, Law Department

Dzuzha Olesandr Mykolaiovych, Dr. Law, Professor, Chief Scientist of the Research and Development work organization Department of the National Academy of Internal Affairs, Honored Lawyer of Ukraine

Klymenko Olena Viktorivna, Dr. Public Administration, PhD Law, Associate Professor, Head of the Constitutional and International Law Department of the Taurian National University after V.I. Vernadskyi

Kopan Olexsii Volodymyrovych, Dr. Law, Professor, Lead Researcher of the Pre-trial Investigation Problems Scientific Laboratory of the Educational-Scientific Institute № 1

Luts Volodymyr Vasylovych, Dr. Law, Professor, member of the Civil Law Sciences Department of the Private Law and Entrepreneurship Research Institute after Academician F.H. Burchak of National Academy of Legal Sciences of Ukraine, Honored Worker of Science and Technology of Ukraine

Ozerskyi Ihor Volodymyrovych, Dr. Law, Associate Professor, Professor of the Civil and Criminal Law and Process Department of Black Sea National University after Petro Mohyla

Frytskyyi Yurii Olehovych, Dr. Law, Professor, Head of the Constitutional, Administrative Law and Social and Humanitarian disciplines Department, Law and Public Relations Institute of the "Ukraine" University, Honored Lawyer of Ukraine

Chief Editor

Holovach Volodymyr Volodymyrovych, PhD Law, Head of the Board of the Audit Firm "Analitik", Honored Lawyer of Ukraine

Technical editor: Kutsiak Olesandr Anatoliiovych

Issue Editor: Tumanian Anna Ohanesivna

ЗМІСТ

В.С. ЧУБАНЬ, Ю.А. СКОРОБОГАТОВ. Роль економіко-математичного моделювання при дослідженні показників у сфері цивільного захисту	6
Т.А. БУТИНЕЦЬ. Економіко-правові аспекти подвійного запису фактів господарського життя в бухгалтерському обліку	10
Т.Г. МЕЛЬНИК, У.І. КЛИМ. Внутрішній контроль доходів та витрат готельних підприємств	14
Т.І. ПІЗНЯК. Теоретичні аспекти формування ефективної системи мотивації працівників на сільськогосподарському підприємстві	17
Н.М. ШМАТЬКО. Постанова задачі моделювання динаміки організаційного розвитку великомасштабної економіко-виробничої системи	21
Н.В. СМІРНОВА. Впровадження організаційної культури підприємства через соціалізацію працівника	27
С.А. ТКАЧЕНКО, О.М. ПОТИШНЯК. Тотальна господарська референція (оцінка) витрат на асекурацію конкурентоспроможного рівня якісних характеристик і технічних параметрів (норм) продукції	31
В.І. ВАРЦАБА. Оцінка діяльності інтегрованих фінансових посередників в Україні	35

CONTENTS

<i>V.S. CHUBAN, Y.A. SKOROBOHATOV.</i> The role of economic and mathematical modeling for the study of indicators in the field of civil protection	6
<i>T.A. BUTYNETS.</i> Economic and legal aspects of double entry of economics life facts in accounting	10
<i>T.H. MELNYK, U.I. KLYM.</i> Internal control of incomes and expenses of the hotel enterprises	14
<i>T.I. PIZNIAK.</i> Theoretical aspects of forming an effective motivation system of workers at the agricultural enterprise	17
<i>N.M. SHMATKO.</i> The problem statement of large-scale economic and production system organizational development dynamics modeling	21
<i>N.V. SMYRNOVA.</i> Implementation of the organizational culture of the enterprise by socialization of the employee	27
<i>S.A. TKACHENKO, O.M. POTYSHNIAK.</i> Total economic reference (evaluation) of the costs for providing the competitive level of products' qualitative characteristics and technical parameters (rules)	31
<i>V.I. VARTSABA.</i> Assessment of the activities of integrated financial intermediaries in Ukraine	35

ЧУБАНЬ

Вікторія Сергіївна
sv.yak@ukr.net

к.е.н., доцент, Черкаський
інститут пожежної безпеки
імені Героїв Чорнобиля
Національного університету
цивільного захисту України

УДК 330.4

**РОЛЬ ЕКОНОМІКО-МАТЕМАТИЧНОГО
МОДЕЛЮВАННЯ ПРИ ДОСЛІДЖЕННІ
ПОКАЗНИКІВ У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО
ЗАХИСТУ**

**THE ROLE OF ECONOMIC AND
MATHEMATICAL MODELING FOR THE
STUDY OF INDICATORS IN THE FIELD OF
CIVIL PROTECTION**

СКОРОБОГАТОВ

Юрій Анатолійович
skorobogatov.ua@gmail.com

доцент кафедри, Черкаський
інститут пожежної безпеки
імені Героїв Чорнобиля
Національного університету
цивільного захисту України

CHUBAN Viktoriia Serhiivna – Candidate of Economic Science, Associate Professor, Cherkassy Fire Safety Institute after Heroes of Chernobyl of the National University of Civil Protection of Ukraine

SKOROBOGATOV Yuriy Anatoliiovych – Associate Professor, Cherkassy Fire Safety Institute after Heroes of Chernobyl, National University of Civil Defense of Ukraine

У статті узагальнено, що моделювання процесів у сфері цивільного захисту використовується як для оцінки статистики чи порівняльної статистики, так і для аналізу та прогнозу їх динаміки на короткострокові та довгострокові перспективи. Завдання курсу дисципліни «Економіко-математичні методи у сфері цивільного захисту» для майбутніх фахівців цивільного захисту – вивчення основних принципів та інструментарію постановки задач, побудови економіко-математичних моделей, методів їх розв'язування та аналізу з метою використання в практичній діяльності. Економіко-математичне моделювання у сфері цивільного захисту можна подати у вигляді комплексу задач, розв'язання яких потрібно здійснити трьома етапами.

* * *

В статье обобщено, что моделирование процессов в сфере гражданской защиты используется как для оценки статистики или сравнительной статистики, так и для анализа и прогноза их динамики на краткосрочные и долгосрочные перспективы. Задача курса дисциплины «Экономико-математические методы в сфере гражданской защиты» для будущих специалистов гражданской защиты – изучение основных принципов и инструментария постановки задач, построения экономико-математических моделей, методов их решения и анализа с целью использования в практической деятельности. Экономико-математическое моделирование в сфере гражданской защиты можно представить в виде комплекса задач, решение которых необходимо осуществить в три этапа.

* * *

In the XXI century, the world economy has shifted to a qualitatively new stage of development which is based on informational technologies and computer networks. It resulted in the qualitative changes in the management of civil protection processes at all hierarchical levels. The main purpose of the scientific paper was to study the application of mathematical methods in the field of civil protection, to justify the need for mathematical modeling to solve complex administrative tasks in the field of civil protection and to apply mathematical methods in the system of training specialists for civil protection sphere. It is summarized that modeling of processes in the field of civil protection is used both for the estimation of statistics or comparative statics, and for the analysis and forecast of their dynamics in the short- and long-term prospects. Economic and mathematical methods and models in the field of civil protection provide the following possibilities: to sum up accurately the provisions of civil protection; to formally describe the relationships between the variables of civil protection; to solve tasks of optimization of planning and management, reflecting the specifics of processes in the field of civil protection; to respond timely to changes in goals, resource constraints, dependencies between parameters and adequately adjust plans and managerial decisions; receive information about the object, its operation; to predict the object and its behavior in the future. Adequate modeling and effective application of economic and mathematical models should be the subject of research of the independent scientific discipline "Economic-Mathematical Modeling in the Field of Civil Protection". The existence of an "economic-mathematical" triangle in the field of civil protection - "modeling theory" - "methodology and methodology of modeling" - "practice of constructing and using models" is justified in the article. The widespread use of mathematical methods is an important area for improving the analysis of indicators in the field of civil protection, which may increase the efficiency of making managerial decisions in the field of civil protection.

Ключові слова: економіко-математичне моделювання, цивільний захист, «Економіко-математичний» трикутник.

Ключевые слова: экономико-математическое моделирование, гражданская защита, «Экономико-математический» треугольник

Keywords: economic-mathematical modeling, civil defense, "economic-mathematical" triangle

ВСТУП

У XXI ст. світове господарство перейшло до якісно нової стадії свого розвитку, яка ґрунтується на інформаційних технологіях і комп'ютерних мережах. Відтак виникає потреба швидко оброблювати все більше інформації протягом все коротшого часу, оперативної і адекватно реагувати на появу нових даних, зберігати великі інформаційні масиви. Все це зумовлює якісні зміни в управлінні у сфері цивільного захисту процесами на всіх ієрархічних рівнях.

Значний внесок у розвиток практичного застосування методів математичного моделювання в економіці зробили вчені, такі як: Б. Буркінський, В. Вовк [2], Т. Іващук [4], Я. Гончаренко, М. Працьовитий [3] та інші. За допомогою економіко-математичних методів вони побудували свої теорії, провели практичні розрахунки, дали обґрунтовані висновки, здійснили прогнози й оцінили ризики багатьох економічних явищ і процесів.

Більшість із перелічених вчених у своїх роботах досліджують різні напрямки соціально-економічних процесів, аналізують існуючі економіко-математичні методи та моделі, разом з тим не досліджуються особливості застосування економіко-математичних методів і моделей у системі підготовки фахівців та при дослідженні показників у сфері цивільного захисту.

МЕТА РОБОТИ

Основною метою роботи є дослідження застосування математичних методів у сфері цивільного захисту, обґрунтування необхідності математичного моделювання для вирішення складних управлінських задач у сфері цивільного захисту та застосування математичних методів у системі підготовки фахівців у сфері цивільного захисту.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

При дослідженні використанні наступні методи дослідження: аналізу та синтезу, порівняння, графічний, системний та узагальнення, формулювання логічного висновку та інші.

РЕЗУЛЬТАТИ

Математичну модель можна представити як внутрішньо-замкнуту систему математичних співвідношень без протиріч, яка служить дієвим інструментом відтворення певного класу якісних або кількісних функціональних характеристик, властивих економічному процесу чи явищу, що вивчається. Вона розвиває наші уявлення про закономірності та взаємозв'язки економічних процесів і допомагає формуванню наукового мислення та навичок порівняльного аналізу на новому, більш високому рівні. Тому для визначення характерних особливостей класу математичних моделей, які застосовуються в економіці, використовується термін «економіко-математичне моделювання».

Сьогодні, актуальність та перспективність методів економіко-математичних моделювання в дослідженні та прогнозуванні економічних процесів не викликає сумнівів. Їх використання є важливим напрямком вдосконалення не лише економічного аналізу, а й аналізу у сфері цивільного захисту. В сучасній економічній практиці економіко-математичні методи досягли суттєвого по-

ширення, викликаного високим рівнем розвитку виробництва, зростанням темпів науково-технічного прогресу та розвитку інформаційних технологій [1].

Метою викладання дисципліни «Економіко-математичні методи у сфері цивільного захисту» для майбутніх фахівців цивільного захисту є формування системи знань з методології та інструментарію побудови і використання різних типів економіко-математичних моделей у сфері цивільного захисту. Завданням курсу дисципліни «Економіко-математичні методи у сфері цивільного захисту» є вивчення основних принципів та інструментарію постановки задач, побудови економіко-математичних моделей, методів їх розв'язування та аналізу з метою використання в практичній діяльності. В результаті вивчення дисципліни майбутній фахівець цивільного захисту повинен:

- знати: основні теоретичні та методологічні принципи економіко-математичного дослідження якісних та кількісних закономірностей суспільно-економічних явищ та процесів та застосовувати ці знання на практиці;
- вміти: користуватися основними методами моделювання, будувати економіко-математичні моделі, розраховувати на їх основі узагальнюючі показники;
- застосовувати: отримані результати досліджень для обґрунтування управлінських рішень у сфері цивільного захисту та прогнозування перспектив розвитку.

Враховуючи все вищезгадане, очевидно, що економіко-математичне моделювання як навчальна дисципліна поєднує теорію чотирьох дисциплін – економіки, математики, інформатики та цивільного захисту. Дисципліна «Економіко-математичні методи у сфері цивільного захисту» показує, як застосовувати набуті знання до вирішення конкретних виробничих або інших ситуацій, головною метою яких є безкризове, стабільне функціонування відповідних інституцій при будь-яких змінах навколишнього ринкового середовища. Зрозуміло, що економіко-математичне моделювання як методологія та інструментарій у жодному разі не заперечує згадані дисципліни і не конкурує з ними, а, навпаки, синтезує та доповнює їх. В іноземних журналах і монографіях оперування математичним апаратом стало необхідною умовою для вирішення завдань соціально-економічного розвитку. Міжнародна практика переконує нас у високій ефективності застосування математичних методів при розв'язанні задач різних рівнів і напрямків економічного розвитку, в тому числі при дослідженні механізмів функціонування фінансової, банківської та інших систем.

Застосування методів економіко-математичного моделювання є одним із найперспективніших напрямків досліджень у сфері цивільного захисту, що дозволяють не тільки оцінити процес з якісної сторони, а надати обґрунтовану кількісну оцінку. Процес побудови та прикладне використання моделей при дослідженні функціонування конкретних об'єктів у загальному вигляді представлений на рис.1 [4].

На рис. 1. відображені основні складові процесу, які структурно включає у себе моделювання (об'єкт, суб'єкт моделювання, мета побудови моделі, математичний апарат – початкові конструкції для побудови та ідентифікації моделі) і процес, який реалізується

під час побудови та використання моделі.

До них відноситься [2-4]:

• інструментальна та функціональна ідентифікація моделі – вибір (визначення) типу та параметрів математичної конструкції представленої моделі (наприклад, побудова економетричних моделей включає вибір виду функції, критерію оцінювання параметрів і визначення їхніх числових значень);

• цільова ідентифікація моделі – визначення та специфікація тих елементів конструкції, які служать вхідними змінними при використанні моделі для отримання необхідної інформації;

• інтерпретація моделі – визначення та специфікація тих складових елементів конструкції, які служать вихідними змінними при використанні моделі для отримання необхідної інформації.

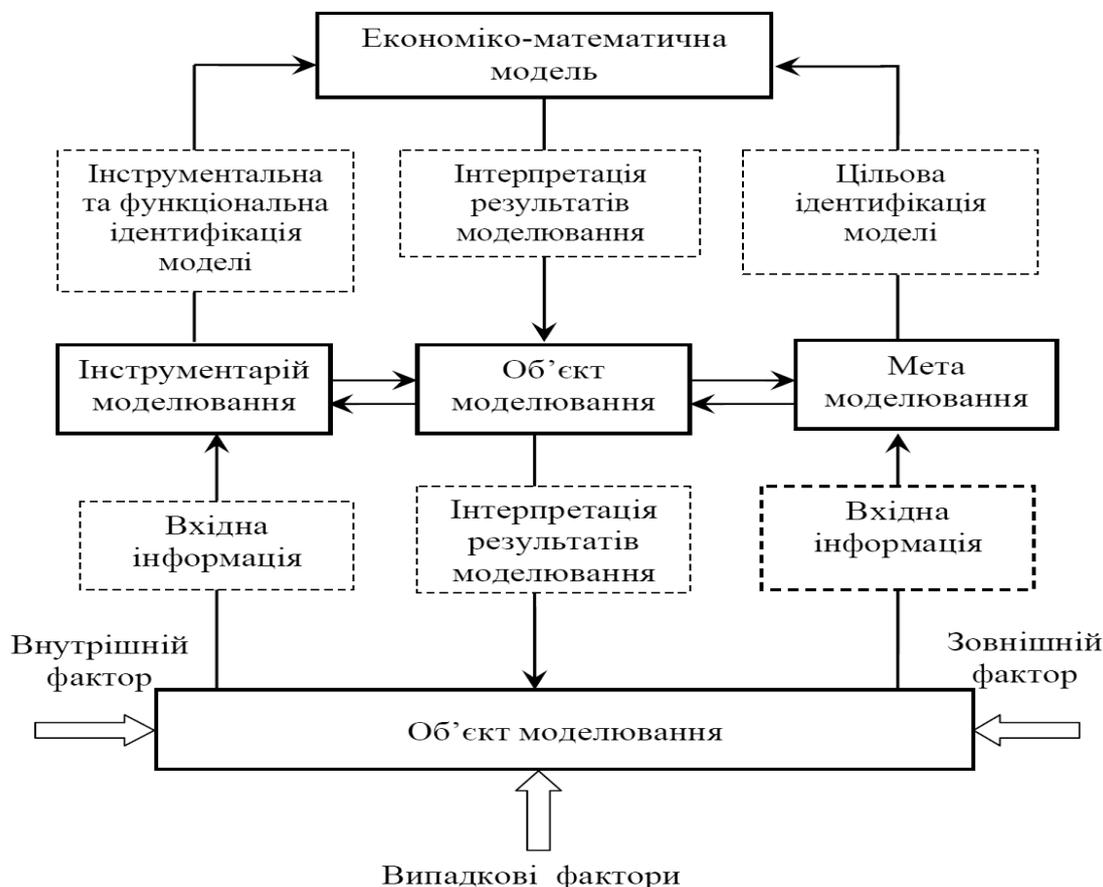

Рис. 1. Схема побудови та використання економіко-математичної моделі об'єкта дослідження

Застосування економіко-математичних методів і моделей у сфері цивільного захисту дають такі можливості:

- ✓ точно і компактно викласти положення цивільного захисту;
- ✓ формально описати зв'язки між змінними цивільного захисту;
- ✓ розв'язати задачі оптимізації планування та управління, відображаючи специфіку процесів у сфері цивільного захисту;
- ✓ своєчасно реагувати на зміни цілей, обмежень на ресурси та адекватно коректувати плани й управлінські рішення;
- ✓ отримати інформацію про об'єкт, його функціонування;
- ✓ спрогнозувати об'єкт і його поведінку в майбутньому.

Адекватна побудова моделі та ефективне застосування економіко-математичних моделей повинно бути предметом самостійної наукової дисципліни «Економіко-математичне моделювання у сфері цивільного захисту», яка також, як і економіка, має свою теоретичну, «політичну» (методичну та методологічну) і практичну (результативну – використання моделей у сфері цивільного захисту) складові. Тому можна говорити про

існування «економіко-математичного» трикутника у сфері цивільного захисту: «теорія моделювання» – «методологія та методика моделювання» – «практика побудови та використання моделей» (рис. 2).

При формуванні моделей використовується апарат математичного моделювання, економіко-математичні теорії та методи. У деяких випадках завдання аналізу не вимагають побудови власної моделі, використовуються вже побудовані моделі для однотипних з математичної точки зору процесів.

Математичні методи та моделі, які використовуються в сучасних умовах проведення аналізу показників у сфері цивільного захисту, можна класифікувати за наступними групами:

1) методи кореляційно-регресійного аналізу використовуються в аналізі показників у сфері цивільного захисту для виявлення форми та щільності зв'язку між різними параметрами досліджуваного об'єкта, характер функціональної залежності між якими не встановлений. Найчастіше цей зв'язок стохастичний. Кореляція виражає ймовірнісну залежність між змінними параметрами алгоритму зв'язку. Кореляційна залежність може бути виявлена як між двома кількісними ознаками - парна кореляція, так і між багатьма – множинна кореляція;

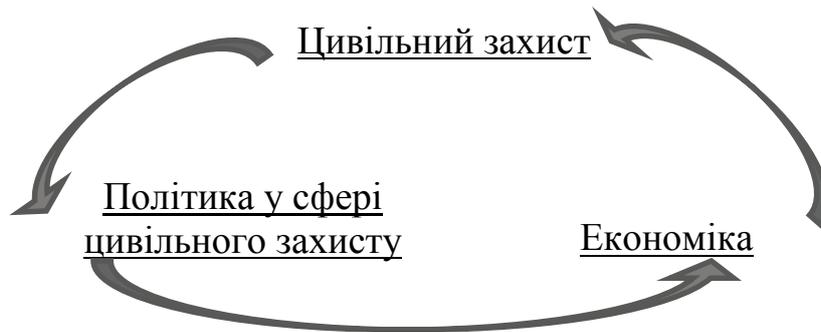

Рис. 2. «Економіко-математичний» трикутник у сфері цивільного захисту

2) методи математичного програмування призначені для оптимізації господарської діяльності та дозволяють оцінювати ступінь досягнення потенціалу, визначити ресурси, які лімітують, “вузькі місця”, ступінь конкурентоздатності та дефіцитності. Методи математичного програмування включають методи лінійного та динамічного програмування. Методи лінійного програмування використовуються для вирішення багатьох оптимізаційних аналітичних завдань, де функціональні залежності досліджуваних явищ і процесів детерміновані. Завдання лінійного програмування при проведенні економічного аналізу полягає в пошуку екстремальних значень досліджуваних параметрів об’єкта, який доставляє максимум або мінімум критерію при ресурсних обмеженнях.

3) Методи динамічного програмування використовуються при вирішенні оптимізаційних завдань, у яких цільова функція або обмеження характеризуються нелінійними залежностями. Ці методи використовуються при дослідженні стохастичних факторних систем; матричні методи та моделі економічного аналізу засновані на лінійній й векторно-матричній алгебрі, використовуються при моделюванні складних економічних структур.

До найпоширеніших в сучасних умовах моделей економічного аналізу відносяться: модель міжгалузевого балансу; матриця багатокритеріальної оптимізації; ключова матриця тощо. У складі інших економіко-математичних методів і моделей в сучасних умовах можна виділити наступні: математичну теорію ігор; математичну теорію масового обслуговування; дослідження операцій; теорію нечітких множин тощо.

ВИСНОВКИ

Отже, констатуємо, що моделювання процесів у сфері цивільного захисту використовується як для оцінки статистики чи порівняльної статистики, так і для аналізу та прогнозу їх динаміки на короткострокові та довгострокові перспективи.

Широке використання математичних методів є важливим напрямком удосконалення аналізу показників у сфері цивільного захисту, який підвищує ефективність прийняття управлінських рішень у сфері цивільного захисту. Основними причинами швидкого поширення методів економіко-математичного моделювання є різке ускладнення сучасної економічної практики, зростання темпів науково-технічного прогресу, вимогами підвищення ефективності використання природних ресурсів.

Економіко-математичне моделювання у сфері цивільного захисту можна подати у вигляді комплексу задач,

розв’язання яких потрібно здійснити трьома етапами. На першому етапі визначають призначення і специфіку моделей, математичний апарат та інформаційне забезпечення, які використовуватимуться у дослідженні, основні напрямки і тенденції у розробленні й використанні моделей, напрямки та методи проведення дослідження. Другий етап передбачає дослідження моделей, виявлення та оцінку можливостей економіко-математичного інструментарію аналізу показників. На третьому етапі досліджується можливість і необхідність створення системи моделей, забезпечується узгодженість їх функціонування, розробляється проект моделі системи, яка вивчається.

Список використаних джерел

1. Alekseyeva O., Chuban V., Kutsenko M. *Organizational and economic aspects of fire safety* // *Актуальні проблеми економіки*. 2014. № 8. С. 516-520.
2. Вовк В. *Математичні методи дослідження операцій в економіко-виробничих системах: монографія*. Львів, 2006. 622 с.
3. Гончаренко Я., Працьовитий М. *Деякі проблеми навчання математичної статистики студентів математичних спеціальностей педагогічних університетів* // *Дидактика математики: проблеми і дослідження*. 2011. Вип. 35. С. 53-57
4. *Економіко-математичне моделювання* / за ред. О.Т. Іващука. Тернопіль, 2008. 704 с.
5. Lega N., Chuban V. *The formation of organizational and economic mechanism of state fire safety management* // *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету*. Серія: Економічні науки. 2015. Вип. 40(1). С. 5-11.

References

1. Alekseyeva O., Chuban V., Kutsenko M. *Organizational and economic aspects of fire safety* // *Aktualni problemy ekonomiky*. 2014. № 8. pp. 516-520.
2. Vovk V.M. *Mathematical methods of operations research in economics and production systems: monograph*. Lviv, 2006. 622 p. (in Ukrainian).
3. Honcharenko Ya., Pratsovytyi M. *Some problems of teaching mathematical statistics of students of mathematical specialties of pedagogical universities* // *Didactics of Math: problems and research*. 2011. Issue 35. pp. 53-57 (in Ukrainian).
4. *Economic and mathematical modeling* / ed. O.T. Ivashchuk. Ternopil, 2008. 704 p.
5. Lega N., Chuban V. *The formation of organizational and economic mechanism of state fire safety management* // *Zbirnyk naukovykh prats Cherkaskoho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu*. Serii: Ekonomichni nauky. 2015. Issue 40(1). pp. 5-11.

БУТИНЕЦЬ

Тетяна Анатоліївна

УДК 657.432

**ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПОДВІЙНОГО ЗАПИСУ
ФАКТІВ ГОСПОДАРСЬКОГО ЖИТТЯ В БУХГАЛТЕРСЬКОМУ
ОБЛІКУ**

*д.е.н., професор, провідний
науковий співробітник Наукової
лабораторії з проблем протидії
злочинності Національної академії
внутрішніх справ, аудитор*

**ECONOMIC AND LEGAL ASPECTS OF DOUBLE ENTRY OF
ECONOMICS LIFE FACTS IN ACCOUNTING**

***BUTYNETS Tetiana Anatoliivna** – Doctor of Economics, leading researcher of the Scientific Laboratory for crime prevention problems of the National Academy of Internal Affairs of Ukraine, auditor*

У статті висвітлюється питання змісту економічної та юридичної інформації про факти господарського життя, які відображаються в бухгалтерському обліку. Проведено аналіз досліджень, трактувань сутності подвійного запису з позиції економіко-правового підходу сучасних та видатних вчених в ретроспективі. Наведено приклади розрізів інформації про факти господарського життя, які впливають на визначення подвійного запису та кореспонденцію рахунків, що мають важливе значення для користувачів якісної облікової інформації. Визначено актуальні проблеми, щодо наявності неузгоджень та протиріччя в нормативно-правовому регулюванні ведення бухгалтерського обліку, ведення господарської діяльності згідно цивільного та господарських кодексів, відповідальності юридичних та фізичних осіб.

* * *

В статье освещается вопрос содержания экономической и юридической информации о фактах хозяйственной жизни, которые отражаются в бухгалтерском учете. Проведен анализ исследований, трактовок сущности двойной записи с позиции экономико-правового подхода современных и выдающихся ученых в ретроспективе. Приведены примеры разрывов информации о фактах хозяйственной деятельности, которые влияют на определение двойной записи и корреспонденцию счетов имеющих важное значение для пользователей качественной бухгалтерской информации. Определены актуальные проблемы о наличие противоречий и нестыковок в нормативно-правовом регулировании ведения бухгалтерского учета, ведения хозяйственной деятельности согласно гражданского и хозяйственного кодексов, ответственности юридических и физических лиц.

* * *

In the vast majority of scientific publications double entry is considered from the standpoint of history as an element of the accounting method and only a small part of the scientists are trying to find out in general, due to the relationship of accounting and law, the essence of double entry and its importance for obtaining qualitative accounting information in making effective managerial decisions.

The purpose of the paper is to identify and review the main approaches of scientists regarding the interpretation of the economic and legal aspect of the double entry of economic life facts. Finding the existence of the relationship between accounting and law through the processing of the accounting and legal information array that important for users by accountants in reflecting the economic life facts in accounting.

The paper covers the issue of the content of economic and legal information about the economic life facts, which are reflected in the accounting. The analysis of researches, interpretations of double entry essence from the standpoint of the economic and legal approach of modern and outstanding scientists in the retrospective is done. The examples of information sections about the economic life facts, that affect on determination of double entry and accounts correspondence, which are important for users of qualitative accounting information are given. The actual problems regarding the presence of disagreements and contradictions in the legal regulation of accounting, economics activity in accordance with the civil and commercial codes, liability of legal entities and individuals are identified.

According to the research results in the paper the following conclusions are formed:

- 1. The interaction and interconnection of the economic and legal components of the economic life facts with a double entry and overall with the accounting have historically been shaped by objective reality.*
- 2. With the help of a double entry the interconnection between the economic and legal relations of the enterprise are fixed and revealed.*
- 3. The economic and legal cuts of information about economic life facts affect the double entry definition and accounts correspondence that are important for users of qualitative accounting information.*

The question of the interconnection of accounting and law remains the subject of discussions for a long time. The ignoring of the economic and legal aspects of the double entry of the economic life facts in accounting leads to the separation of scientists' researches on this subject and contradictions, ambiguous interpretation of the legal regulation of accounting and economic activities of enterprises.

Ключові слова: актив, бухгалтерський облік, право, подвійний запис, факти господарського життя, майно, право власності, теорія двоїстості, якість облікової інформації

Ключевые слова: актив, бухгалтерский учёт, право, двойная запись, факты хозяйственной деятельности, имущество, право собственности, теория двоичности, качество бухгалтерской информации

Keywords: asset, accounting, law, double entry, facts of economic life, property, property right, duality theory, accounting information quality

ВСТУП

У переважній частині наукових публікацій подвійний запис розглядається з позиції історії, як елемент методу бухгалтерського обліку і тільки незначна частина вчених намагається з'ясувати в цілому, через взаємозв'язок обліку та права, сутність подвійного запису та його важливе значення для отримання якісної облікової інформації при прийнятті результативних управлінських рішень. На думку І.А. Брюханенко, з розвитком економічних та цивільно-правових відносин на перший план виходить той аспект бухгалтерського обліку – економічний чи юридичний, який є найбільш важливий для суспільства.

Запит на проведення комплексного дослідження, в тому числі з позиції економіко-правового підходу, вимагають як сучасний стан вимог управлінського персоналу до вичерпного змісту облікової інформації про активи та пасиви, господарські процеси суб'єктів господарювання, так і результати судової практики розгляду економічних злочинів в Україні.

Відповідно до відомостей державної статистичної звітності 1 СЛ, яку веде Генеральна прокуратура України, у 2016 р. правоохоронними органами розслідувалось 9735 кримінальних проваджень, внесених до ЄРДР за вчинення економічних злочинів.

Крім того, ігнорування існуючого взаємозв'язку бухгалтерського обліку і права призвело до деформованого державного регулювання, як ведення бухгалтерського обліку господарської діяльності, так і визначення та встановлення міри відповідальності юридичних та фізичних осіб.

МЕТОЮ СТАТТІ є виявлення та огляд основних підходів вчених стосовно трактування економіко-правового аспекту подвійного запису фактів господарського життя (ФГЖ). З'ясування наявності взаємозв'язку між бухгалтерським обліком і правом через опрацювання масиву важливої для користувачів бухгалтерської та юридичної інформації бухгалтерами при відображенні фактів господарського життя в обліку.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Теоретичною та методологічною основою дослідження виступають наукові тематичні праці українських та зарубіжних вчених, в тому числі автореферати та дисертації, ресурси Internet. У ході проведення дослідження та для досягнення поставленої у статті мети використовувались: діалектичний метод, логічний та історичний підходи, а також порівняння та узагальнення.

РЕЗУЛЬТАТИ

Як правило, подвійний запис пояснюють нормальним визначенням того, що кожна господарська операція у хронологічній послідовності знаходить своє відображення як мінімум на двох взаємопов'язаних бухгалтерських рахунках на одну і туж саму суму: на одному – по дебету, та на іншому – по кредиту. Таке визначення подвійного запису відображає лише технічну її складову, є описом процесу запису і не розкриває в повній мірі значення подвійного запису та його вплив на відображення в обліку фактів госпо-

дарського життя.

З урахуванням стрімкого розвитку ринкових відносин, ускладненням господарських процесів, розширення об'єктів обліку, та потреби у швидкому темпі прийняття позитивно-результативних управлінських рішень необхідно, враховуючи накопичений науковий досвід, проблеми практичної діяльності, комплексно, на сучасному етапі розвитку, дослідити сенс подвійного запису.

До відображення в бухгалтерському обліку факту господарського життя (наприклад, придбання комп'ютерної техніки у спеціалізованого підприємства на умовах 50 % попередньої оплати), бухгалтер у першу чергу має справу з масивом інформації про нього як економічної (визнання активу – необоротний актив – основний засіб – сума грошових коштів – потребує / не потребує монтажу – чи виникає заборгованість, тощо), так і юридичної (вид договірних відносин – договір купівлі – продажу – зміна права власності на об'єкт). Крім того, масив інформації про факт господарського життя об'єднує нормативно-правове регулювання. Таким чином, бухгалтер враховує або зобов'язаний враховувати юридичну сторону ФГЖ, принаймі у частині положень Цивільного та Господарського кодексів. Без врахування правового аспекту, подвійний запис з подальшим визначенням кореспонденції рахунків, складання фінансової звітності не має сенсу.

На думку вчених Я.В. Соколова, М.Л. Пятова, господарські факти мають правові та економічні прошки інформації. Це різні характеристики, які дозволяють побачити окремі аспекти господарської операції в реальності. При виборі однієї з характеристик користувачі звітності автоматично обмежені у повній достовірній інформації.

Комплексний економіко-правовий підхід стосовно сучасного трактування подвійного запису зустрічається у невеликій кількості публікацій. Професор Т.В. Давидюк звертає увагу на ті обставини, що сам подвійний запис слід розуміти як спосіб відображення в обліку економічної подвійності фактів господарської діяльності та їх юридичної форми. На її думку, всебічний аналіз фактів господарського життя показав, що використання подвійного запису в бухгалтерському обліку впливає із дії закону подвійності. Природа закону подвійності фактів господарського життя в системі бухгалтерського обліку обумовлена комплексною економіко-правовою оцінкою фінансового стану підприємства.

Досить переконливо, щодо правового аспекту подвійного запису у своїй дисертації наголошує білоруський вчений А.В. Бугайов. На його погляд будь-які зміни вартості майна обумовлюють зміни майнових прав на це майно, що знаходять своє відображення на рахунках майна і рахунках зобов'язань підприємства.

Також, стосовно економіко-правового аспекту зазначив у своїй праці О.В. Пилявець. На думку вченого, економіко-правовий підхід у поясненні подвійного запису утворює фундаментальні засади для пояснення природи існування та необхідності застосування в обліку цього способу реєстрації операцій. Подвійний запис, полягаючи у взаємозалежному відображенні

господарських процесів на бухгалтерських рахунках, має правову основу зв'язків і відображає економічний та правовий змісти фактів господарського життя».

Найбільш послідовними з цієї проблематики є праці професора В.В. Сопка. У них робиться наголос на тому, що предметом бухгалтерського обліку є не тільки майно суб'єкта господарювання і його рух у процесі суспільного виробництва, а й правові відносини що виникають при цьому між суб'єктами господарювання. Такий підхід стосовно визначення предмету бухгалтерського обліку обґрунтовується тим, що в основі ринкових відносин лежить теорія двоїстості, згідно з якою кожна величина бухгалтерського обліку одночасно відображається в двох значеннях, як вартість і як власність. За висновками професора В.В. Сопка слово "облік" взагалі означає роботу (процес), яка (який) складається з операцій спостереження, сприйняття, вимірювання та фіксування (реєстрації) запису фактів, (явищ, процесів, подій природи або суспільного життя). Кожна із цих операцій відображає економіко-правові відносини.

Взаємозв'язок економічних та юридичних відносин досліджував в своїх працях А.П. Рудановський. Він вважав, що у просторі господарських явищ наявні дві взаємодоповнюючі одна другу області. Суто економічна, яка уречевлюється технічними процесами та область юридичних відносин. Під юридичною слід розуміти нормативно-правові (указні) організаційні особисті відносини. Жодна з цих областей не є окремою, тому що похідні функції як економічних відносин, так і юридичних виходять за свої межі. Таким чином, вчений підтверджував існування взаємозв'язків між цими двома категоріями і вважав, що вони об'єктивно існують.

За результатами проведеного дослідження сутності подвійного запису к.ю.н. В.В. Головач у своїй праці «Правова природа бухгалтерського обліку та її значення для його вдосконалення», звертає увагу на факт, що Лука Пачолі з використанням математичного моделювання виклав подвійний запис господарських операцій у вигляді правочинів, а його рахункова теорія цілком справедливо отримала назву правової рахункової теорії та бере свої витoki з римського приватного права. На думку вченого, юридичний аспект присутній в будь-якій господарській діяльності. Майно, яке оформлюється відповідними документами і відображається у бухгалтерському обліку в обов'язковому порядку має власника з чітко визначеними повноваженнями стосовно володіння, користування і розпорядження певним майном. Без права власності та його відображення у конкретних документах бухгалтерський облік втрачає свій сенс.

Насправді важко сьогодні уявити відображення у бухгалтерському обліку формування статутного капіталу або придбання/продаж необоротного активу чи отримання кредиту в банку відірвано, без врахування юридичного аспекту змін права власності на об'єкт. Стосовно ФГЖ, пов'язаних з приміщенням товарно-матеріальних цінностей в межах підприємства, списанням собівартості готової продукції на реалізацію, нарахуванням амортизації на необоротні активи та інші, існують різні погляди вчених. На їх думку, такі ФГЖ прямо не впливають на зміну права власності на

майно і в результаті не можуть бути пов'язані з правом. Виходить, що за здійснення таких ФГЖ (внутрішнє переміщення запасів, товарів, зменшення первісної вартості необоротного активу при нарахуванні амортизації, визначення та списання собівартості готової продукції та інші), відображення в бухгалтерському обліку таких ФГЖ ніхто не несе відповідальності, вони не мають відношення до власності або матеріальні цінності нікому не ввірені. Вважаємо такі погляди хибними. Навіть у бухгалтера із власником або директором підприємства є економіко-правові відносини, які проявляються через трудовий договір або контракт.

Також В.В. Головач наголошує на наявності розбіжностей стосовно регулювання господарських операцій у цивільному і податковому законодавстві, а також у стандартах бухгалтерського обліку, які завдають значної шкоди як окремим підприємствам, так і економіці країни. Такі розбіжності тією чи іншою мірою спонукають до застосування різного роду тінювих схем з метою ухилення від оподаткування.

Кримінологічні дослідження підтверджують про наявність тенденції постійного зростання обсягів економічної злочинності в нашій державі. При цьому звертають увагу на той факт, що криміналізація економіки негативно позначилась на всій правовій системі України. Нормотворчі процеси набули викривленого змісту і здійснюються при повному ігноруванні реальної ситуації.

Для вирішення такої ситуації, Г.П. Єригіна у своїх наукових працях пропонує розробити єдину і не суперечливу термінологію як для бухгалтерів, юристів, так і для користувачів. На її думку не повинно бути суттєвих протиріч між поняттями права і бухгалтерського обліку. І хоча процес становлення правового забезпечення бухгалтерського обліку далекий до завершення, необхідно звернутися до історії розвитку бухгалтерського обліку. Удосконалення регламентації бухгалтерського обліку слід розглядати як економіко-правову задачу. Повністю погоджуємося з такою думкою.

ВИСНОВКИ

Отже, враховуючи основні підходи науковців стосовно трактування економіко-правового аспекту подвійного запису фактів господарського життя, аналіз практики застосування розрізів інформації, що містить ФГЖ, сформовано наступні висновки:

1. Взаємодія та взаємозв'язок економічної та правової складової інформації ФГЖ з подвійним записом та в цілому з бухгалтерським обліком склалися історично і обумовлені об'єктивною реальністю.

2. За допомогою подвійного запису фіксується і розкривається взаємозв'язок економіко-правових відносин підприємства.

3. Економіко-правові розрізи інформації про факти господарського життя впливають на визначення подвійного запису та кореспонденцію рахунків, що мають важливе значення для користувачів якісної облікової інформації.

4. Питання взаємозв'язку обліку та права залишається предметом дискусій тривалий час. Ігнорування економіко-правового аспекту подвійного запису фактів господарського життя у бухгалтерському обліку призводить до роз'єднання (розриву) досліджень науковців

за цією тематикою та протиріч, неоднозначного тлумачення правового регулювання бухгалтерського обліку та господарської діяльності підприємств.

Список використаних джерел

1. Бугаев А.В. Бухгалтерский учет имущественных обязательств в системе гражданско-правовых отношений предприятий: теория, методология, методика: дисс. ... доктора экон. наук. Минск, 2003. 246 с.
2. Головач В.В. Правова природа бухгалтерського обліку та її значення для його вдосконалення. Бухгалтерський облік і аудит. 2014. № 10. С. 13-22.
3. Давидюк Т.П. Подвійний запис в бухгалтерському обліку: теорія і практика застосування: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата экон. наук. Київ, 2003. URL: irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64
4. Єригіна Г.П. Право бухгалтерського обліку як інститут господарського права. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/5122/15-Erigina.pdf>
5. Мельник В.І. Кожен п'ятий. Як в Україні карають за економічні злочини та що з цим робити? URL: <http://h.ua/story/442946/>
6. Пилявець О.В. Подвійний запис як методологічний прийом в забезпеченні якості бухгалтерської інформації // Збірник наукових праць ВНАУ. № 2 (53). Т. 3. 2011. С. 84-88.
7. Пятов М.Л. Теория и практика бухгалтерского учета: научная школа Я.В. Соколова. URL: <https://cyberleninka.ru/article/v/teoriya-i-praktika-buhgalterskogo-ucheta-nauchnaya-shkola-ya-v-sokolova>;
8. Рудановский А.П. Теория балансового учета: введение в теорию балансового учета. Баланс как объект учета. М.: Макиз, 1928. 429 с.
9. Сопко В.В. Бухгалтерський облік в управлінні підприємством: навч. посіб. Київ: КНЕУ, 2006. 525 с.
10. Сопко В.В. Бухгалтерський облік – базовий інструмент державної регульованої політики забезпечення фінансово-економічної стабільності та економічного розвитку. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/2256/Sopko_Sopko_Bukhhalterskyi_oblik_bazovyi.pdf?sequence=1

References

1. Buhaev A.V. Accounting of property obligations in the system of civil-legal relations of enterprises: theory, methodology, methodology: diss. ... doctor econ. sciences. Minsk, 2003. 246 p. (in Russian)
2. Holovach V.V. Legal nature of accounting and its importance for its improvement. Accounting and auditing. 2014. № 10. pp. 13-22. (in Ukrainian)
3. Davydiuk T.P. Double entry in accounting: theory and practice of application: abstract of dis. for the science degree of candidate of economics sciences. Kyiv, 2003. URL: irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64 (in Ukrainian)
4. Yeryhina H.P. The right of accounting as an institute of economic law. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/5122/15-Erigina.pdf> (in Ukrainian)
5. Melnyk V.I. Every fifth. How are Ukraine punished for economic crimes and what to do with it? URL: <http://h.ua/story/442946/> (in Ukrainian)
6. Pylyavets O.V. Double entry as a methodological method for ensuring the quality of accounting information // Collection of scientific works of VNAU. № 2 (53). Vol. 3. 2011. pp. 84-88. (in Ukrainian)
7. Pyatov M.L. Theory and practice of accounting: scientific school of Ya.V. Sokolov. URL: <https://cyberleninka.ru/article/v/teoriya-i-praktika-buhgalterskogo-ucheta-nauchnaya-shkola-ya-v-sokolova> (in Russian)
8. Rudanovskii A.P. Theory of the balance of the account: introduction to the theory of the balance of the account. The balance sheet as an object of the account. Moscow: Makiz, 1928. 429 p. (in Russian)
9. Sopko V.V. Accounting in the management of the enterprise. Kyiv: KNEU, 2006. 525 p. (in Ukrainian)
10. Sopko V.V. Accounting is the basic instrument of the state regulated policy of ensuring financial and economic stability and economic development. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/2256/Sopko_Sopko_Bukhhalterskyi_oblik_bazovyi.pdf?sequence=1 (in Ukrainian)

МЕЛЬНИКТетяна Григорівна
melniktg67@gmail.com

УДК 657.633.5

**ВНУТРІШНІЙ КОНТРОЛЬ ДОХОДІВ ТА
ВИТРАТ ГОТЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ****КЛИМ**Уляна Іванівна
ukrainochka25@ukr.netк.е.н., доцент, Київський
національний університет
імені Тараса Шевченка**INTERNAL CONTROL OF INCOMES AND
EXPENSES OF THE HOTEL ENTERPRISES**студент, Київський
національний університет
імені Тараса Шевченка*MELNYK Tetiana Hryhorivna – Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Kyiv National University after Taras Shevchenko**KLYM Uliana Ivanivna – Student, Kyiv National University after Taras Shevchenko*

У статті досліджено особливості проведення внутрішнього контролю доходів та витрат готельних підприємств. Визначено джерела інформації для внутрішнього контролю доходів та витрат. Проаналізовано етапи проведення внутрішнього контролю результатів діяльності готельних підприємств. Розглянуто завдання та процес формування системи внутрішнього контролю на підприємстві. Досліджено методи і процедури проведення контролю доходів та витрат. Запропоновано заходи щодо удосконалення внутрішнього контролю. Розробка системи контролю на підприємствах готельного господарства повинна відбуватися з урахуванням не тільки галузевих особливостей, а й на базі аналізу фінансових показників.

* * *

В статье исследованы особенности проведения внутреннего контроля доходов и расходов гостиничных предприятий. Определены источники информации для внутреннего контроля доходов и расходов. Проанализированы этапы проведения внутреннего контроля результатов деятельности гостиничных предприятий. Рассмотрены задачи и процесс формирования системы внутреннего контроля на предприятии. Исследованы методы и процедуры проведения контроля доходов и расходов. Предложены меры по совершенствованию внутреннего контроля. Разработка системы контроля на предприятиях гостиничного хозяйства должна происходить с учетом не только отраслевых особенностей, но и на основе анализа финансовых показателей.

* * *

In the article the features of internal control of incomes and expenses of hotel enterprises are investigated. The organization of internal control at the hotel enterprises is not regulated, but is determined by the internal document of the limits of a separate entity, which determines the rules for the formation and synthesis of control information. The sources of information for internal control of incomes and expenses are determined. Depending on the information support that is used in the implementation of control procedures, internal control is divided into documentary and actual. Documentary control ensures the formation of complete information on economic transactions, which is confirmed by primary documents and registers of accounting. Actual control involves checking the quantitative and qualitative composition of objects, carried out by inventory and other methods of checking their actual state. The control of conservation presupposes the efficient using and rational consumption of non-current and current assets (specialized working assets) available at the enterprise. The task and process of forming the internal control system at the enterprise are considered. The methods and procedures for controlling incomes and expenses are investigated. Measures of improvement of internal control are proposed. Activity of hotel enterprises and restaurant business in the modern conditions of management requires continuous improvement of accounting and analytical support of the management system for the received incomes and incurred expenses, which are an important part of making management decisions that have a positive impact on the results of the activity. The development of a control system at the hotel industry should be based not only on sectoral features, but also on the basis of the analysis of financial indicators.

Ключові слова: готельний бізнес, доходи, витрати, внутрішній контроль, організація контролю

Ключевые слова: гостиничный бизнес, доходы, расходы, внутренний контроль, организация контроля

Keywords: hotel business, incomes, expenses, internal control, organization of control

ВСТУП

Сучасний стан національної економіки вимагає від підприємств готельно-ресторанного бізнесу побудови належної системи внутрішнього контролю, результатом якої має стати прозора, достовірна інформація, на базі якої менеджмент підприємства здійснюватиме управлінський вплив на реалізацію бізнес-процесів.

Теоретичні та практичні аспекти системи внутрішнього контролю діяльності підприємств у сучасних умовах господарювання досліджували Н.О. Гура, П.О. Куцик [5], В.І. Бачинський, Т.А. Бутинець, І.Р. Гавришків

[3], Р.М. Воронко, О.М. Домбик [4], М.В. Корягін, С.Я. Король, Л.Г. Медвідь, С.М. Петренко, К.І. Редченко, І.Б. Садовська, В.О. Шевчук та інші. Проте, питання обліку та внутрішнього контролю доходів та витрат у готелях вимагають додаткового дослідження, оскільки напрацювання названих вчених стосуються, в основному, виробничих підприємств, а готельний бізнес характеризується специфікою господарської діяльності.

МЕТА РОБОТИ полягає у визначенні основних напрямків внутрішнього контролю доходів та витрат в готельному бізнесі.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У ході дослідження застосовувались методи аналізу, синтезу, порівняння, абстрагування, прийоми узагальнення та групування та інші методи наукового пізнання економічних та управлінських процесів.

РЕЗУЛЬТАТИ

Система внутрішнього контролю – сукупність політики правил і процедур, прийнятих управлінським персоналом для забезпечення організованого й ефективного здійснення фінансово-господарської діяльності з метою збереження активів, запобігання й виявлення випадків зловживань і помилок, точності та повноти облікових даних, а також оперативної підготовки належної фінансової інформації [6, С. 109].

Мета та завдання внутрішнього контролю на підприємствах готельно-ресторанного бізнесу залежать від розміру, організаційної структури, технічного рівня управління, розподілу посадових обов'язків, складу аналітичної служби і потреб керівництва. Побудову системи внутрішнього контролю потрібно здійснити на основі системного підходу, який враховує специфіку діяльності кожного центру відповідальності та передбачає:

- виділення об'єктів контролю;
- формування центрів відповідальності (центрів доходів і центрів витрат) для контролю за раціональним використанням (споживанням) спеціалізованих робочих активів та отриманими доходами й понесеними витратами з метою виявлення відхилень;
- затвердження бюджетів з метою формування оптимальних показників, за якими визначатимуть результативність діяльності підприємства та структурних підрозділів;
- формування аналітичного забезпечення та контрольних процедур для здійснення контролю;
- розроблення та впровадження форм внутрішньої звітності з метою формування оперативного інформа-

ційного забезпечення системи управління [4, С. 131-132].

Організація внутрішнього контролю на підприємствах ресторанного господарства ускладнюється впливом специфічних фінансових відносин (постає питання дотримання податкового та облікового законодавства у частині документального оформлення готівкових та безготівкових розрахунків), зростання конкуренції, підвищення вимог до якості продукції та послуг, присутність іноземних конкурентів на українському ринку.

Основними напрямками проведення внутрішнього контролю доходів та витрат:

1) контроль абсолютної величини доходів та витрат підприємства готельного господарства, відхилень їх величини за періодами, а також від норм та нормативів, визначення причин таких відхилень;

2) контроль структури доходів та витрат підприємства готельного господарства, відхилень у структурі витрат за періодами, визначення причин таких відхилень;

3) контроль величини та структури собівартості основних та додаткових готельних послуг;

4) контроль величини та структури витрат, пов'язаних з використанням та охороною природних ресурсів [8, С. 147-148].

На наш погляд, суб'єкти контролю повинні бути наділені відповідними правами та обов'язками для здійснення контрольних функцій над об'єктами контролю. Для цього слід розподілити обов'язки посадових осіб за оприбуткування, зберігання, використання, споживання та списання досліджуваних активів. Крім того, варто розрізняти майно, що підлягає індивідуальному та колективному користуванню, а також інтенсивність його експлуатації.

Форма внутрішнього контролю результатів діяльності на підприємствах готельно-ресторанного бізнесу залежить від періодичності здійснення контрольних процедур, етапів і стадій їх виникнення та поділяється на попередній, поточний і наступний види контролю (табл. 1).

Таблиця 1

Етапи проведення внутрішнього контролю результатів діяльності готельних підприємств

[розроблено автором за даними [4]]

Етап	Характеристика
Попередній	оцінка господарської операції перед її здійсненням з точки зору доцільності, законності на відповідність дотримання нормативних документів
Поточний	оперативне виявлення й своєчасне усунення порушень і відхилень, що виникають у процесі здійснення господарської діяльності
Заключний	передбачає перевірку операцій після їх здійснення, що здійснюється шляхом проведення ревізій та тематичних перевірок

На нашу думку, внутрішній контроль результатів діяльності підприємств готельно-ресторанного бізнесу повинен здійснюватися на стадіях:

— організації та регулювання управлінських рішень – відбувається контроль за доцільністю і законністю здійснюваних господарських операцій підприємства, а також оцінюється можливість досягнення оптимального фінансового результату;

— обліку – контролюється повнота відображення, оперативність обробки та підготовки інформації про

результати діяльності;

— бюджетування – оцінюється оптимальність, раціональність і ефективність різних варіантів управлінських рішень та відповідність їх загальній стратегічній меті діяльності підприємства.

Закріплення форми та функцій контролю необхідно здійснити у внутрішньому розпорядчому документі – Положенні внутрішнього контролю, відобразити у посадових інструкціях працівників та документів про працевлаштування. Одночасно слід дотримуватися

процедури ознайомлення працівників із вказаними документами, де чітко окреслюється відповідальність за неякісне виконання посадових обов'язків.

Застосування в контролі аналітичних процедур щодо співставлення результативності діяльності підприємства за різними напрямками його діяльності (надання готельних послуг, торгівля сувенірною продукцією, діяльність підрозділу ресторанного господарства) дає змогу оперативно виявити напрями, які є менш прибутковими для підприємства, що дає змогу реагувати шляхом згортання або стимулювання відповідного напрямку.

ВИСНОВКИ

Для забезпечення ефективного функціонування системи внутрішнього контролю на підприємствах готельно-ресторанного бізнесу пропонуємо наступні заходи: розробити внутрішні стандарти, які повинні регламентувати методику здійснення контролю; організувати внутрішній контроль як багаторівневу систему, яка реалізується в певних формах для забезпечення інформаційних потреб відповідних рівнів управління; розробити управлінську звітність для документування здійснюваних контрольних процедур; запровадити методику здійснення контролю з урахуванням організаційних особливостей діяльності підприємств.

Список використаних джерел

1. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 «Доходи»: затв. наказом М-ва фінансів України від 29.11.1999 № 290. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0860-99>.
2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати»: затв. наказом М-ва фінансів України від 31.12.1999 р. № 318. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/z0027-00>.
3. Гавришків І.Р. Облік та контроль доходів і витрат діяльності підприємств санаторно-курортного комплексу: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.09. Київ, 2008. 20 с.
4. Домбик О.М. Облік і внутрішній контроль в управлінні діяльністю підприємств готельно-ресторанного бізнесу: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.09 / Львівська комерційна академія. Львів, 2016. 299 с.
5. Куцик П.О. Облік доходів і результатів діяльності підприємств готельно-ресторанного бізнесу // Бухгалтер-

ський облік і аудит. 2016. № 1. С. 26-32.

6. Новікова Х.К. Внутрішній контроль як основна складова управління діяльністю підприємства // Економічний аналіз: зб. наук. праць. Тернопіль: Вид-во ТНЕУ, 2015. Т. 19, № 2. С. 109-116.

7. Попович В. Модель управлінського обліку на підприємствах готельного бізнесу // Економічний аналіз. 2008. № 2(18). С. 377-381.

8. Остапенко Я.О. Класифікація готельних послуг для цілей бухгалтерського обліку та внутрішньогосподарського контролю доходів і витрат підприємств готельного господарства // Науковий вісник Національного університету державної фіскальної служби України. Сер.: Економіка, право. 2014. № 1. С. 144-153.

References

1. Regulation (standard) of accounting 15 «Revenues»: approved by the order of the Ministry of Finance of Ukraine dated 29.11.1999 № 290. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0860-99> (in Ukrainian).
2. Regulation (standard) of accounting 16 «Expenses»: approved by the order of the Ministry of Finance of Ukraine dated 31.12.1999 № 318. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/z0027-00> (in Ukrainian).
3. Havryshkiv I.R. Accounting and control of income and expenses of enterprises of sanatorium and resort complex: abstract of diss. ... cand. of econ sciences: 08.00.09. Kyiv, 2008. 20 p. (in Ukrainian).
4. Dombyk O.M. Accounting and internal control in the management of activity of enterprises of hotel and restaurant business: diss. ... cand. of econ. sciences: 08.00.09 / Lviv Commercial Academy. Lviv, 2016. 299 p. (in Ukrainian).
5. Kutsyk P.O. Accounting of incomes and results of activity of enterprises of hotel and restaurant business // Accounting and audit. 2016. № 1. pp. 26-32 (in Ukrainian).
6. Novikova Kh.K. Internal control as the main component of enterprise activity management // Economic analysis: collection of scientific works. Ternopil: View of TNEU, 2015. Vol. 19, № 2. pp. 109-116 (in Ukrainian).
7. Popovych V. Model of managerial accounting at hotel business enterprises // Economic analysis. 2008. № 2(18). pp. 377-381 (in Ukrainian).
8. Ostapenko Ya.O. Classification of hotel services for the purposes of accounting and internal control of incomes and expenses of enterprises of hotel industry // Scientific Bulletin of the National University of State Tax Service of Ukraine. Series: Economics, law. 2014. № 1. pp. 144-153 (in Ukrainian).

ПІЗНЯК

Тетяна Іванівна

Tatiana_summy@mail.ru

УДК 338.43:331.1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОЇ СИСТЕМИ МОТИВАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ НА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОМУ ПІДПРИЄМСТВІ

THEORETICAL ASPECTS OF FORMING AN EFFECTIVE MOTIVATION SYSTEM OF WORKERS AT THE AGRICULTURAL ENTERPRISE

к.е.н., доцент, Сумський
національний аграрний
університет

PIZNIAK Tetiana Ivanivna – Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Sumy National Agrarian University

У статті обґрунтовано теоретичні аспекти формування ефективної системи мотивації працівників на сільськогосподарському підприємстві. Досліджено ступінь значущості потреб і виявлення мотивів працівників. Запропоновані методи й інноваційні прийоми втілення ефективної системи мотивації на сільськогосподарських підприємствах.

* * *

В статье обоснованы теоретические аспекты формирования эффективной системы мотивации работников на сельскохозяйственном предприятии. Исследована степень значимости потребностей и выявление мотивов работников. Предложенные методы и инновационные приемы воплощения эффективной системы мотивации на сельскохозяйственных предприятиях.

* * *

Introduction. The formation and implementation of an effective system of employee motivation of plays a significant role at the present stage. This system will provide highly productive work of personnel and improve the final results of the activities of agricultural enterprises. Constant changes in the requirements for producers of agrarian sector determine the urgency issue of the formation and implementation an effective system of employee motivation, which requires deepening research in this direction.

Purpose. The purpose of the article is to study the theoretical aspects of the formation and implementation an effective system of employee motivation as an important factor of labor productivity at agricultural enterprises in Ukraine.

Results. We conducted research on motivation of workers in agricultural enterprises of the Sumy region. A questionnaire was conducted to assess the degree of significance of needs and the identification of motives of staff.

Methods of implementing an effective system of motivation at agricultural enterprises:

- systems of motivation of workers for the presence of negative phenomena;
- stimulation of earning through consumption;
- development of motivational factors;
- formation of social packages.

To ensure the appropriate level of development and efficiency of management of the staff on the agricultural enterprise. We recommend the use of the following innovative techniques:

- involve staff of the Human Resources Management Service in developing and reviewing strategic short-term plans for enterprises;
- to ensure permanent participation of senior management in the development and review of personnel management systems;
- evaluate the work of the personnel based on the results of the enterprise (degree of achievement of organizational goals).

Conclusion. We distinguish the main problems concerning directly the motivation of employees at agricultural enterprises. These are payment systems that do not take into account the motivation of employees; the incentive system does not match tactics and business management strategies; incentive payments do not correspond to personal labor inputs and are not related to individual and collective results. The system of motivation for staff of agricultural enterprises must be clear and fair.

Ключові слова: мотивація, мотиваційна політика, мотиваційні методи, мотиваційні прийоми

Ключевые слова: мотивация, мотивационная политика, мотивационные методы, мотивационные приемы

Keywords: motivation, motivational policy, motivational methods, motivational techniques

ВСТУП

На сучасному етапі значущу роль відіграє формування і запровадження ефективної системи мотивації працівників, яка буде забезпечувати високопродуктивну працю персоналу та поліпшення кінцевих результатів діяльності сільськогосподарських підприємств.

Система мотивації працівників включає в себе взаємопов'язані стратегії, політику, процеси та процедури винагороди працівників галузі. Розміри і види винаго-

род визначаються залежно від особистого внеску кожного працівника в досягнення цілей підприємства, його умінь і компетенцій, при цьому враховується займана працівником посада і її вартість на ринку праці.

Нині мотивація працівників сільськогосподарських підприємств залишається низькою, що зумовлено не ефективним управлінням, неналежним прийняттям управлінських рішень щодо встановлення ціни на вироблену продукцію та підвищення за рахунок неї за-

робітної плати працівників [1].

На сьогоднішній день характерною рисою сучасних трудових відносин в Україні є зниження мотивації трудової діяльності працівників унаслідок недостатнього дієвого стимулювання праці, що, в свою чергу, негативно впливає на її продуктивність, на використання ресурсів підприємств та ефективність виробництва в цілому [2, С. 83]. Головним елементом цієї проблеми є те, що кожному керівнику сільськогосподарського підприємства необхідно пам'ятати, що працівники є головним стратегічним ресурсом в конкурентній боротьбі. Отже, залишається питання формування і запровадження найбільш дієвих систем мотивації працівників, задля підвищення продуктивності праці на вітчизняних сільськогосподарських підприємствах.

Багато зарубіжних і вітчизняних вчених приділяли увагу проблемі суті мотивів та стимулів праці, зокрема, ці питання висвітлювалися у працях представників різних економічних шкіл А. Сміта, Л. Маршала, Ф. Тейлора, Е. Мейо та інших. Також проблемам мотивації працівників присвятили свої праці українські вчені: Д.П. Богиня, О.А. Бугуцький, В.С. Дієсперов, Г.А. Дмитренко, М.І. Карлін, В.Д. Лагугін, М.М. Махненко, М.П. Поліщук та інші. Проте постійні зміни вимог до виробників аграрного сектору визначають актуальність питання стосовно формування і запровадження ефективної системи мотивації працівників, що потребує поглиблення досліджень у цьому напрямку.

МЕТОЮ СТАТТІ є дослідження теоретичних аспектів формування та запровадження ефективної системи мотивації праці працівників, як важливого фактора продуктивності праці на сільськогосподарських підприємствах України.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методика дослідження базується як на загальнонаукових (аналізу і синтезу, наукової абстракції, індукції та дедукції), так і на спеціальних економічних методах: *абстрактно-логічному* (при визначенні напрямів впровадження системи мотивації працівників; для узагальнення результатів досліджень та формулювання висновків), *монографічному* (при дослідженні сучасного стану системи мотивації працівників на підприємствах аграрного сектору).

РЕЗУЛЬТАТИ

Основна мета процесу мотивації – це отримання максимальної віддачі від використання трудових ресурсів, що дає змогу підвищити загальну результативність і прибутковість діяльності підприємства. Жодна система управління не може добре функціонувати, якщо не буде розроблено ефективної моделі мотивації, яка спонукає конкретного робітника та колектив до досягнення особистих та загальних цілей [3]. Мотивацію визначають і як стан особи, що характеризує рівень активності і спрямованості дії людини у конкретній ситуації. При цьому мотив виступає як привід, причина, об'єктивна необхідність щось зробити, спонукання до певної дії [4, С. 109].

В умовах формування конкурентного середовища саме від вибору прийнятних мотиваційних механізмів та забезпечення їх раціональної взаємодії у короткостроковому та довгостроковому періодах залежить

отримання додаткового, синергічного ефекту мотиваційної системи управління персоналом у цілому, посилення конкурентних позицій сучасного підприємства [5, С. 84].

Під час формування мотиваційної політики сільськогосподарського підприємства обов'язково слід враховувати:

- узгодження інтересів власників і персоналу стосовно способів досягнення корпоративних цілей і завдань через реалізацію індивідуальних здібностей;
- підвищити зацікавленість працівників у персональних результатах праці;
- створити можливості для підвищення рівня професіоналізму та зростання результативності праці персоналу;
- підтримувати інноваційні пропозиції і дії працівників.

Ми пропонуємо декілька методів втілення ефективної системи мотивації на сільськогосподарських підприємствах:

1. Керівництву сільськогосподарських підприємств слід дослідити систему мотивації свого підприємства на наявність негативних явищ, від яких необхідно буде в перспективі позбутися.

2. Потрібно змусити персонал заробляти, запустивши споживання. Зробити це можна, підвищуючи якість життя персоналу, тим самим блокуючи накопичення і примушуючи їх витратити. Цьому сприятиме якісний ремонт в офісах та цехах, здорова і якісна їжа для працівників тощо.

3. Потрібно бути готовим до вкладень. Витрати завжди пропорційні зробленому результату, в іншому випадку причину треба шукати в управлінні. Для того, щоб мотивація стала інструментом управління, керівникам досліджуваних сільськогосподарських підприємств необхідно перейти до психології власника, який дбає про людей заради процвітання свого ж підприємства.

4. На досліджуваних сільськогосподарських підприємствах неможливо побудувати одну на всіх універсальну модель мотивації. Кожен працівник вважає цінним щось своє, і набір мотиваційних факторів може бути дуже різним.

5. Під час створення системи мотивації на досліджуваних сільськогосподарських підприємствах не потрібно приймати в розрахунок вік працівників (під час дослідження виявлено, що персонал досліджуваних підприємств – це жінки переважно віком від 20 до 50 років). Люди страждають синдромом хронічної втоми незалежно від віку і їм потрібна можливість відновлення під час роботи – кімнати відпочинку, короткі перерви, перерва на обід, якісна їжа, тренінги на стресостійкість та інші варіанти турботи про здоров'я.

6. Соціальний пакет на сільськогосподарському підприємстві не повинен існувати як утриманський механізм в інструменті мотивації. Потрібно опитати людей і скласти соцпакети, виходячи з можливостей підприємства, наскільки можна ранжовано.

Для впливу на персонал сільськогосподарського підприємства потрібно вибрати систему покарань. Підприємству необхідно вміти використовувати мотиваційні покарання. Наприклад, якщо робітник мотивується цікавою (творчою) роботою, то покарати його можна, змусивши якийсь час займатися рутин-

ною. Якщо для робітника важлива участь у нарадах, кілька разів не запросити його на них. Схильного до самостійності працівника взяти на час під тотальний контроль тощо. До штрафів у вигляді покарання краще не вдаватися.

Інноваційні методи спонукання і переконання – запорука успішного функціонування сільськогосподарського підприємства і позитивної роботи персоналу в цілому. Методи переконання в управлінні засновані на дослідженні психологічного портрета особистості, мотивації її потреб, в тому числі фізіологічних та соціальних потреб. Структура та обсяг потреб визначаються характером, освітою, соціальним становищем і цінностями особистості. Щоб успішно керувати людьми, необхідно добре їх знати. Методи переконання застосовуються до об'єктів управління з високим ступенем свободи. Щоб вміло переконувати працівника в необхідності якісно, в строк і з найменшими витратами виконати завдання, суб'єкту управління слід знати психологічні установки особистості як об'єкта управління.

Також для того, щоб забезпечити відповідний рівень розвитку та ефективності управління персоналом сільськогосподарського підприємства, ми радимо використовувати наступні інноваційні прийоми:

- проводити періодичні ревізії існуючих систем управління персоналом з точки зору їх відповідності цілям підприємств (забезпечення необхідної організації виробничої поведінки); подібні ревізії необхідно проводити і в разі зміни стратегії розвитку підприємства;

- залучати працівників служби управління людськими ресурсами до розробки і перегляду стратегічних короткострокових планів підприємств; детально інформувати відділ людських ресурсів про цілі підприємства та прогрес у їх реалізації;

- забезпечити постійну участь вищого керівництва у розробці й перегляді систем управління персоналом;

- оцінювати (включаючи матеріальну винагороду) роботу персоналу за результатами роботи підприємства (ступінь досягнення організаційних цілей).

Ми звертаємо увагу на ряд вимог, на які слід орієнтуватися при створенні системи мотивації на сільськогосподарському підприємстві: об'єктивність (розмір винагороди працівника повинен визначатися на основі об'єктивної оцінки результатів його праці); передбачуваність (працівник повинен знати, яку винагороду він отримає залежно від результатів своєї праці); адекватність (винагорода має відповідати трудовому внеску кожного працівника у результат діяльності всього колективу, його досвіду і рівню кваліфікації); своєчасність (винагорода повинна слідувати за досягненням результату якнайшвидше, якщо не у формі прямої винагороди, то хоча б у вигляді обліку для подальшої винагороди); значущість (винагорода має бути для працівника значущою); справедливість (правила визначення винагороди повинні бути зрозумілі кож-

ному працівнику організації та бути справедливими, в тому числі з його точки зору).

Не зважаючи на простоту і очевидність перерахованих вимог, не варто ними нехтувати. Як показало дослідження, недотримання цих вимог призводить до нестабільності у колективі і діє як демотиватор. З дослідження документів підприємства і опитувань персоналу можна стверджувати, що це набагато сильніше позначається на продуктивності праці персоналу підприємства, ніж відсутність яких би то не було механізмів визначення винагороди за результати праці.

Для того, щоб здійснювати підтримку системи мотивації необхідно регулярно отримувати інформацію про те, як працівники оцінюють існуючі умови. З цієї метою доцільно було б періодично проводити інтерв'ю з ключовими працівниками та неформальними лідерами в підрозділах (підприємстві), а також регулярно проводити опитування думки персоналу з приводу змісту соціального пакету, що дозволяє оцінювати його. Це дало б можливість відділу персоналу, відповідно до зміни потреб персоналу, вносити своєчасні корективи в набір благ, що входять до складу соціального пакету. Через динамічні зміни у зовнішньому оточенні і внутрішньому середовищі доцільно встановити норму регулярності отримання зворотного зв'язку з персоналом: вивчення думок працівників проводити один раз на рік.

Нами проведено дослідження щодо мотивації персоналу на 15 сільськогосподарських підприємствах Сумської області. Було запропоновано оцінити ступінь значущості потреб і виявлення мотивів персоналу за 10-ти бальною шкалою. З даного дослідження можна зробити висновки, що головними мотиваторами для працівників сільськогосподарського підприємства є задоволення фізіологічних потреб, стабільність зайнятості та отримання прибутку. Серед потреб, які могли б частково або повністю оплачуватися підприємством, працівники надають перевагу медичному обслуговуванню та відпочинку (табл. 1, 2).

В умовах ринку і глобальної конкуренції, з якою зіштовхнулись підприємства галузі, потрібні принципово нові підходи до стимулювання. Їх суть полягає у відмові від традиційних систем оплати праці, а також їх заміні на оплату праці, що складається з двох елементів: базової ставки і додаткових стимулюючих виплат, які залежать від індивідуальних результатів і ефективності роботи підрозділу і підприємства.

Невдоволення персоналу полягає не стільки в розмірі заробітної плати, скільки в її несправедливості, відсутності зв'язку між результатом праці і його винагородою, «хаосі» у співвідношенні зарплат працівників різних підрозділів, різкій різниці у зарплаті однорідних працівників на підприємствах одного регіону. Наслідком такої нерациональної мотивації та стимулювання праці персоналу стає плінність кадрів, нестабільність трудових колективів, витрати підприємств на навчання через постійну плінність персоналу.

Таблиця 1

**Анкета для виявлення загальних мотивів працівника
на сільськогосподарських підприємствах Сумської області**

Потреби	Ступінь значущості (бали)
Задоволення фізіологічних потреб (харчування, відпочинок)	9,8
Цікава робота	6,6
Участь у житті організації, колективу	5,3
Спілкування	7,7
Стабільна зайнятість	9,7
Стабільність прибутку, матеріальне забезпечення	9,9
Повага	6,7
Професійне зростання, кар'єра	5,5
Потреба в самореалізації	5,4
Суспільна зобов'язаність	5,2
Потреба в розвитку навчання	4,3
Визнання досягнень	4,1

Таблиця 2

Анкета для виявлення мотивів працівника на сільськогосподарських підприємствах Сумської області

Потреби працівників, які повністю або частково могли б фінансуватися підприємством	Ступінь значущості (бали)
Професійне навчання	4,8
Медичне обслуговування	9,8
Спорт (оплата тренувань у спортзалах)	4,2
Проживання (комунальні послуги)	5,8
Відпочинок (доплата на придбання путівок)	9,9
Компенсації за транспортні витрати	4,2
Харчування (безоплатні обіди)	8,1

ВИСНОВКИ

Виходячи з вище викладеного, ми виділяємо основні проблеми, що стосуються безпосередньо мотивації працівників на сільськогосподарських підприємствах:

– системи оплати, які використовують сільськогосподарські підприємства не відповідають сучасним ринковим умовам і не сприяють підвищенню мотивації працівників;

– спрямованість системи стимулювання часто не відповідає тактиці та стратегії управління підприємством, його підрозділами та персоналом;

– стимулюючі виплати не відповідають особистим трудовим вкладом і не пов'язані з індивідуальними та колективними результатами;

– зростання заробітної плати щодо зростання продуктивності праці повинно бути регульованим відповідно до завдань планування та нормування;

– система стимулювання повинна бути зрозумілою і справедливою.

Список використаних джерел

1. Павлик В.П. Мотивація працівників у забезпеченні ефективного управління сільськогосподарськими підприємствами. *Економіка АПК*. 2016. № 4. С.81-87.

2. Березюк Ю.О., Лозовський О.М. Мотивація персоналу як один з факторів підвищення продуктивності праці на підприємстві. *Актуальні проблеми економічного і соці-*

ального розвитку регіону. 2013. С. 79-84.

3. Тімашкова О.А. Мотивація праці та її роль у підвищенні ефективності діяльності підприємств. *Вчені записки Інституту економіки та права „КРОК”*. 2008. Т. 2. № 18. С. 216-221.

4. Синицька О.І. Мотиваційні механізми управління персоналом: структура, важелі, напрями ефективізації. *Вінниця: Розвиток*, 2005. 135 с.

5. Клименко М.П., Філатова О.О. Мотивація управлінського персоналу в реалізації загальної стратегії підприємства. *Сталій розвиток економіки*. 2011. №5. С. 81-85.

References

1. Pavlyk V.P. Motivation of employees in running up effective management of agricultural enterprises. *Economy of agro-industrial complex*. 2016. № 4. pp. 81-87. (in Ukrainian)

2. Berezyuk Y.O., Lozovskyi O.M. Motivation of the personnel as one of the factors of increase of productivity at the enterprise. *Actual problems of economic and social cooperation*. 2013. pp. 79-84. (in Ukrainian)

3. Timashkova O.A. Motivation of labor and role in increasing the effective activity of enterprises. *Scientific notes of the Institute of Economics and Law "KROK"*. 2008. Vol. 2. № 18. pp. 216-221. (in Ukrainian)

4. Synytska O.I. Motivational mechanisms of staff management: structure, important, strains the effectiveness. *Vinnitsya: Development*, 2005. 135 p. (in Ukrainian)

5. Klymenko M.P., Filatova O.O. Motivation of management personnel in implementation of the general strategy of the enterprise. *Sustainable development of the economy*. 2011. № 5. pp. 81-85. (in Ukrainian)

ШМАТЬКО

Наталія Михайлівна
Shmatko.khpi@gmail.com

УДК 658.114.5

ПОСТАНОВА ЗАДАЧІ МОДЕЛЮВАННЯ ДИНАМІКИ
ОРГАНІЗАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ВЕЛИКОМАСШТАБНОЇ
ЕКОНОМІКО-ВИРОБНИЧОЇ СИСТЕМИк.е.н., доцент, Національний
технічний університет
"Харківський політехнічний
інститут"THE PROBLEM STATEMENT OF LARGE-SCALE ECONOMIC AND
PRODUCTION SYSTEM ORGANIZATIONAL DEVELOPMENT DYNAMICS
MODELING*SHMATKO Nataliia Mykhailivna – Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute"*

Відображено особливості застосування стехколдерської парадигми під час визначення орієнтирів організаційного розвитку. В основу моделювання перебігу процесів розвитку великомасштабної економіко-виробничої системи (ВЕВС) покладено концепцію організаційних можливостей фірми. Стійкість розвитку ВЕВС досліджена через спроможність економічної системи формувати оптимальної з точки зору задоволення запитів ринку комбінації організаційних можливостей та практик діяльності. Моделювання життєвого циклу ВЕВС у відповідності зі стандартами системної інженерії відображено через розподіл за його стадіями специфічних інструментів та технологій діяльності. Розроблено верхньорівневу модель організаційного розвитку ВЕВС з використанням мови моделювання ArchiMate.

* * *

Отражены особенности применения стехколдерской парадигмы при определении ориентиров организационного развития. В основу моделирования динамики процессов развития крупномасштабной экономико-производственной системы (КРЭПС) положена концепция организационных возможностей фирмы. Устойчивость развития КРЭПС описана через способность экономической системы формировать оптимальной с точки зрения удовлетворения запросов рынка комбинации организационных возможностей и практик деятельности. Моделирование жизненного цикла КРЭПС в соответствии со стандартами системной инженерии отражено через распределение по его стадиям специфических инструментов и технологий деятельности. Разработана верхнеуровневая модель организационного развития КРЭПС, выполненная на основе применения языка моделирования ArchiMate.

* * *

In the new global economy enterprise integration and collaboration has become a central issue for achieving the market success, which is why the significant amount of the large-scale enterprise and industrial systems (LSEIS) has appeared. Despite LSEIS efficacy, their participants suffer from several major drawbacks: the limited rationality and opportunistic behavior from other LSEIS participants, the insufficient coordination because of the possibility of setting the different goals than consolidated LSEIS vision. In order to overcome these deficiencies, LSEIS should develop the project of its organizational development. Given this, this article aims to propose the conceptual, theoretical framework for managing LSEIS organizational development. The particularities of the stakeholder paradigm usage for the LSEIS organizational development guidelines defining have been reflected. The concept of firm organizational capabilities has been used as a basis for the LSEIS development process simulation. LSEIS were described as the combination of its architectural description with the particular basis for integrated structure appearance and with the set of business rules that are governing the LSEIS participants' behavior. Such LSEIS architectural description has been based on the systems architectural description standards. The basis for integrated structure appearance includes the list of enterprise within the LSEIS and the list of integration core elements, which could be the resources, knowledge, capital, competence, production capacity, etc. The sustainability of LSEIS development was studied through its ability to form the right organizational capabilities combination for market demands satisfaction. The selection of LSEIS participants' activity coordination mechanisms have been considered through the LSEIS life cycle modeling and new LSEIS classification marks. The LSEIS life cycle modeling has been represented by following the system engineering standards. Such modeling suggests the distribution of LSEIS technology and activities among the LSEIS life cycle stages. The model of the LSEIS organizational development has based on usage of ArchiMate modeling language.

Ключові слова: великомасштабна економіко-виробнича система, стійкий розвиток, організаційні можливості, життєвий цикл, стейкхолдер

Ключевые слова: крупномасштабная экономико-производственная система, устойчивое развитие, организационные возможности, жизненный цикл, стейкхолдеры

Keywords: large-scale economic and production system, sustainable development, organizational capabilities, life cycle, stakeholder

ВСТУП

Прагнення товаровиробників до отримання стійких ринкових позицій та до перемоги у конкурентній боротьбі доволі часто реалізуються через утворення різного роду об'єднань, заснованих на відносинах кооперації, інтеграції, субконтрактації, аутсорсингу,

віртуалізації взаємодії тощо. Відповідно таке об'єднання ключових компетенцій різних суб'єктів господарювання сприяє виникненню ефекту масштабу або прояву синергії та появи емерджентних властивостей. Поширеною практикою національного бізнесу є мінімізація податкового тягаря, яка реалізується через створення

мережі з дрібних підприємств, оподаткування яких здійснюється за спрощеною системою. Доволі поширеним економічним феноменом є утворення кластерного чи мережного типу, які можуть мати доволі різне організаційно-економічне підґрунтя, але які потребують певної організаційної регламентації та належним чином розробленої стратегії розвитку. У зв'язку з цим виникають певні труднощі, вирішення яких потребує належного економічного підґрунтя. Так, по-перше, збільшення масштабів діяльності підприємств призводить до ускладнення організаційної структури та появи численних вад в забезпеченні роботи механізмів управління. По-друге, виникнення будь-якого з означених видів об'єднань підприємств збільшує ймовірність негативного прояву корпоративних конфліктів. По-третє, слід звернути увагу на загрозу розпороченості відносин власності внаслідок інтеграційно-дезінтеграційних процесів. На останок, розмаїття можливих організаційних форм взаємодії підприємств потребує певної теоретичної уніфікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Вирішення зазначених проблем, орієнтуючись на попередні дослідження автора [1], пропонується орієнтувати на застосування системного підходу в його сучасній інтерпретації (в рамках наявних підходів до стандартизації діяльності складних соціально-економічних систем, заданих стандартами ISO 42010 [2] та ISO 15288 [3]) та концепту великомасштабної економіко-виробничої системи (ВЕВС), яка визначається М.О. Кизимом як «орієнтована на підвищення ефективності функціонування й подальший стійкий розвиток інтегрована сукупність суб'єктів господарювання, пов'язаних фінансово-економічними та виробничо-технологічними зв'язками» [4, С. 41]. Дане тлумачення поєднує в собі ознаки розглянутих В.М. Горбатовим [5] інтеграційних структур бізнесу, досліджених Т.І. Лепейко [6] кластерно-мережних утворень, охарактеризованих О.Є. Поповим [7] корпоративних підприємств, визначених В.В. Шіткіною [8] холдингових та промислово-фінансових груп, а також розглянутих Н. Механдієвим [9] віртуальних підприємств. Подібне поєднання дозволяє уніфікувати підхід до вироблення моделі організації управління організаційним розвитком ВЕВС. В основу подібної уніфікації покладемо авторську розробку, оприлюднену у [1, С. 18-22], у яких ВЕВС визначається як засноване на певному інтеграційного базису (*{ІБ}*) об'єднання суб'єктів господарювання, взаємодія яких регламентується визначеними бізнес-правилами (*{БП}*) та архітектурними моделями (*{АР}*), як це подано у наступному кортежі:

$$ВЕВС = \langle IB, AP, BP \rangle. \quad (1)$$

Означений формулою (1) кортеж визначає структурну побудову ВЕВС та встановлює логіку її функціонування.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми

Введення означеного у формулі (1) кортежу, так саме як і розробки зазначених учених економістів [5–9], дозволяють перш за все визначити структурну побудову ВЕВС та сформулювати перелік найбільш важливих рішень, пов'язаних з функціонуванням та роз-

витком ВЕВС (саме такі рішення в термінології А.І. Левенчука [10] визначаються означеною у формулі (1) архітектурою ВЕВС). Разом з тим, потрібним є надання можливості менеджменту ВЕВС прогнозувати й відслідковувати варіанти реалізації таких рішень. З оглядом на це зазначений підхід до визначення архітектури ВЕВС має бути розширений динамічними характеристиками, що на думку автора слушно базувати на концепції життєвого циклу. При цьому, навіть з оглядом на значну відомість та поширеність даної концепції в умовах ВЕВС виникають певні труднощі в частині її практичного застосування. Так, в більшості випадків під життєвим циклом розуміють період від «від зародження системи до її гибелі» [11, С. 125], який розподіляється на окремі стадії: «створення – зростання – зрілість – занепад» [12, С. 58], «формування – розвиток – рецесія – депресія» [13], «виникнення – пряме управління – делегування відповідальності – координація – співробітництво» [14, С. 18] тощо. На жаль, просте виділення стадій життєвого циклу не дає значних переваг у визначенні перспектив розвитку великомасштабної економіко-виробничої системи, саме через множинність життєвих циклів, які сполучаються в рамках такого складного об'єднання як ВЕВС. Для умов ВЕВС більш доречною є орієнтація на застосування так званих гібридних моделей життєвого циклу технічних систем, про які говориться в розробці А.І. Левенчука [10, С. 299-312], але які, в свою чергу, потребують розширення у частині врахування економічних особливостей роботи ВЕВС.

МЕТОЮ РОБОТИ є розвиток теоретико-методологічного забезпечення моделювання динаміки організаційного розвитку великомасштабної економіко-виробничої системи.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Висока складність ВЕВС та наявність значної кількості суб'єктів господарювання у її складі обумовлює доречність покласти в основу реалізації поставленої мети дослідження сполучення концепцій життєвого циклу (в її інтерпретації у стандарті ISO 24748:2018 [15]) та архітектурного підходу до опису складних систем (на основі стандарту ISO 42010 [2]). Наявність в рамках ВЕВС різних ієрархічних рівнів також потребує відповідної методології дослідження, яка б підтримувала би задану в ISO 42010 [2] концепції побудови системної холархії. Реалізація даної вимоги буде здійснена через використання мови архітектурного моделювання ArchiMate [16], здійсненого за допомогою архітектурного редактора Archi.

РЕЗУЛЬТАТИ

Головною складністю моделювання динаміки організаційного розвитку ВЕВС є наявність розгалуженої структури зацікавлених в діяльності ВЕВС осіб. Такі зацікавлені особи описуються концептом «стейкхолдер». Окрім того, в рамках ВЕВС виділяється певна кількість внутрішніх стейкхолдерів, які організаційно можуть відповідати як окремим суб'єктам господарювання у складі ВЕВС, так і окремим підрозділам (стратегічним бізнес-одинацям, СБО). Така відповідність визначається організаційно-правовою формою ВЕВС, але для цілей моделювання потрібне форму-

вання уніфікованого підходу. Далі зазначимо, що виділення різних стейкхолдерів та СБО забезпечує орієнтування діяльності ВЕВС на задоволення значної кількості потреб споживачів, задоволення яких забезпечуватиметься через кооперацію СБО в рамках ВЕВС. При цьому успіх ВЕВС у конкурентній боротьбі може бути досягнутий лише у разі досягнення компліментарності використовуваних технологій та активів діяльності з боку різних СБО. Забезпечити таку компліментарність можна лише на основі виконання наступних умов.

Використовувані практики діяльності	Стадії життєвого циклу ВЕВС (лінія часу $\longrightarrow t$)				
	Зародження	Розквіт	Зрілість	Спад	Вмирання
Планування архітектурних рішень щодо організаційного розвитку ВЕВС	[Горизонтальна лінійка, що охоплює всі стадії]				
Формування опису цільової системи та бізнес-правил	[Горизонтальна лінійка, що охоплює стадії Зародження та Розквіт]				
Ідентифікація напрямків розширення ядра організаційних можливостей ВЕВС	[Горизонтальна лінійка, що охоплює стадії Розквіт та Зрілість]				
Використання сформованого інтеграційного базису ВЕВС	[Горизонтальна лінійка, що охоплює стадії Зрілість та Спад]				
Гарантування додержання обраної системи правил	[Горизонтальна лінійка, що охоплює стадії Спад та Вмирання]				

Рис. 1. Фрагмент опису життєвого циклу великомасштабної економіко-виробничої системи (інтерпретація на основі [17, с. 29])

Перевагою означеного на рис. 1 підходу є те, що в ньому враховується можливість або неможливість свідомого визначення моменту переходу між окремими стадіями життєвого циклу, що особливо складно зробити в умовах ВЕВС саме через множинність видів надаваної на ринку цінності. Окрім того, зазначений на рис. 1 підхід створює підґрунтя для масштабування перелічених практик (актів) діяльності та закладених в основу їх роботи принципи на рівень всіх виділених в рамках ВЕВС стратегічних бізнес-одиниць. Подібне виділення практик діяльності в рамках життєвого циклу в цілому відповідає розумінню стадії такого циклу як «унікальної конфігурації змінних, пов'язаних з організаційним контекстом та структурою» [18, С. 14]. Відносити ж практики та акти діяльності до тієї чи іншої стадії можна базуючись на твердженні В.М. Кожухар [19, С. 84] стосовно наявності змістовної відмінності між стадіями (така змістовність визначається однотипністю ціннісних настанов).

Друга. Говорячи про моделювання динаміки організаційного розвитку ВЕВС зазначимо, що мова тут ведеться більше про розуміння життєвого циклу у контексті так званих PLM (Product Life Cycle Management) систем, що являють собою «набір можливостей для підприємства (у випадку даного дослідження – ВЕВС) ефективно оновлювати власні продукти та релевантні послуги протягом повного бізнес-циклу» [17, С. 9]. Отже, для постанови та вирішення завдання організаційного розвитку ВЕВС, базуючись на працях А.І. Левенчука [10], О. Турханова [20] та В.К. Батовріна [17], будемо розділяти життєвий цикл створюваної ВЕВС цінності (при цьому така цінність буде створюю-

Перша. Виділення стадій життєвого циклу ВЕВС необхідно базувати на так званій функціональній моделі життєвого циклу, коли в розрізі кожної зі стадій життєвого циклу виділяється певний набір стандартизованих активів (практик) діяльності. У такому випадку моделювання життєвого циклу ВЕВС здійснюється за допомогою так званої *hump*-діаграми. Зовнішній вигляд такої діаграми з прикладом практик діяльності, адаптованих до означеного формулою (1) кортежу наведено на рис. 1.

ватися цільовою системою) та безпосередньо ВЕВС (ВЕВС у такому випадку трактуватиметься як система забезпечення створення цінності).

Отже, в умовах ВЕВС необхідно забезпечити наслідування життєвих циклів цільових систем вхідних до ВЕВС учасників (суб'єктів господарювання які утворюють означений формулою (1) інтеграційний базис). Враховуючи вимогу [10; 17; 20] стосовно виокремлення життєвого циклу цільової системи від життєвого циклу системи забезпечення, все ж таки ввізьмемо до уваги необхідність одночасного розгляду таких циклів при обґрунтуванні проектів організаційного розвитку ВЕВС. Логіка виділення декількох цільових систем, для подальшого моделювання життєвого циклу ВЕВС, наведена на рис. 2. Слід звернути увагу, що саме зазначений підхід робить основу для формування функціональної моделі життєвого циклу (це стає можливим через виокремлення специфічних для кожної системи активів діяльності, узгодженість яких створюватиме основу прояву синергії взаємодії).

Головною особливістю поданої на рис. 2 схеми є можливість побудови на її основі повної схеми архітектури бізнес-процесів ВЕВС (процес забезпечує реалізацію означених на рис. 2 практик діяльності, які відповідають за виконання певних функцій та задоволення інтересів ключових стейкхолдерів ВЕВС), Оскільки означені на рис. 2 практики діяльності потребують відповідного ресурсного та організаційного забезпечення, цілком доречним постає розгляд такого забезпечення як складової процесу моделювання динаміки розвитку великомасштабної економіко-виробничої системи.

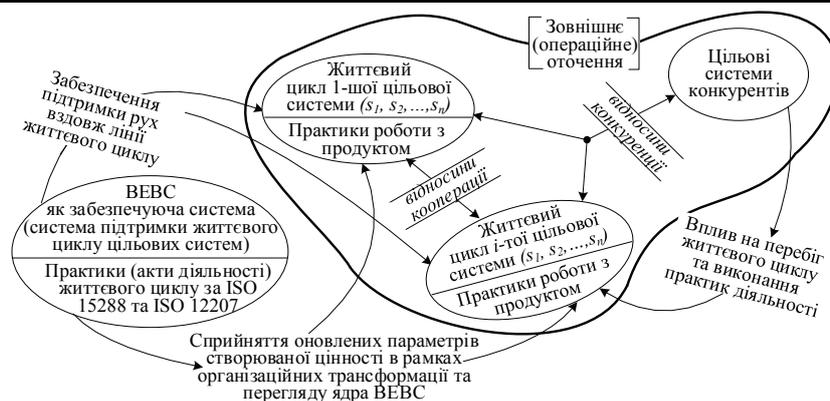

Рис. 2. Логіка виокремлення функціональних елементів великомасштабної економіко-виробничої системи на основі її архітектурного представлення

Третя. Орієнтація на означене на рис. 2 функціональне розуміння життєвого циклу дозволило розробити подану на рис. 3 його модель, базовану на використанні мови архітектурного моделювання ArchiMate [16]. В основу побудови даної моделі покладено охарактеризовану О. Турхановим [20] угода стосовно використання ArchiMate для опису соціально-економічних систем. Звернемо увагу, що подана на рис. 3 схема виконана на максимальному рівні агрегації та потребує більш детального її розкриття в частині додавання практик діяльності та їх деталізації у розрізі рівнів ієрархії ВЕВС. Окремо зазначимо, що на рис. 3 в якості елементів функціональної моделі життєвого циклу використано подані на рис. 1 практики діяльності. Дана схема дозволяє зв'язати виділені практики діяльності з окремими стейкхолдерами відповідними до таких стейкхолдерів організаційними ланками ВЕВС (суб'єктами господарювання, стратегічними бізнес-єдиницями та навіть зовнішніми контрагентами) та організаційними можливостями стосовно задоволення інтересів стейкхолдера.

Для достатньо високого рівня агрегації поданої на рис. 3 моделі відображено лише два головних стратегічних орієнтири, які відповідають цільовій системі (задоволення ринкових потреб споживачів продукції) та системі забезпечення (максимальна реалізація потенціалу взаємодії учасників ВЕВС). Окремий наголос на легенді означеної на рис. 3 моделі не робиться, оскільки її елементи повністю відповідають специфікації мови ArchiMate параметрам редактора Archi [16]. Перехід між стадіями життєвого циклу змодельовано настанням відповідних системних подій. Доречність введення даної схеми полягає у створенні передумов максимізації організаційних можливостей ВЕВС.

Четверта. При плануванні організаційного розвитку ВЕВС доречним стає застосування ще одного підходу, орієнтованого на використання так званих організаційних можливостей суб'єкта господарювання. Аналіз даного концепту не відноситься до мети статті, але у загальному випадку під організаційними можливостями дослідники [10; 16; 17; 20] розуміються спроможності виконувати задану практику (акт) діяльності у відповідності до наявних ресурсів та орієнтирів розвитку. Саме таку відповідність можливостей та актів діяльності задекларовано на рис. 3. Можливість же означеного у стандарті ISO42010 [2] холярхічного представлення ВЕВС дозволяє створити представлену на рис. 4

карту організаційних можливостей.

Побудова означеної на рис. 4 карти організаційних можливостей (capability-based map) дозволяє оптимізувати параметри функціональної моделі життєвого циклу ВЕВС (перш за все в частині узгодження інтересів стейкхолдерів). Зазначимо, що однією з найбільш відомих моделей є референтна модель формування ключових можливостей провайдерів вищої освіти у Великобританії [21], наявність якої дозволила адаптувати підхід до структурування організаційних можливостей в умовах взаємодії учасників ВЕВС. Перевагою даного підходу є те, що саме у розрізі означених на рис. 4 можливостей й слід будувати систему контролінгу діяльності ВЕВС. Тобто контролюватимуться не абстрактні або загальновідомі показники, а відстежуватиметься можливість ВЕВС виконувати специфічні акти діяльності.

ВИСНОВКИ

У статті запропоновано процес організації управління розвитком великомасштабної економіко-виробничої системи базувати на основі одночасного застосування концепцій життєвого циклу та організаційних можливостей фірми. Формування моделі життєвого циклу підпорядковано спроможності великомасштабної економіко-виробничої системи формувати оптимальної з точки зору задоволення запитів ринку комбінації практик (актів) діяльності. Моделювання життєвого циклу економіко-виробничої системи відображено через розподіл за його стадіями таких практик. Розроблено верхньорівневу модель організаційного розвитку економічної системи з використанням мови моделювання ArchiMate. З практичної точки зору врахування означених у статті рекомендації становить основу побудови ефективної стратегії управління життєвим циклом великомасштабної економіко-виробничої системи. Разом з тим подальших досліджень вимагає завдання створення інструментарію реалізації даної стратегії, складність вирішення якого міститься у високій складності великомасштабної економіко-виробничої системи. Окрім того, подальші дослідження будуть спрямовані на визначення змісту поданих у статті практик діяльності та на розробку моделей реалізації таких практик. Також потребує розширення використаних в статті набір практик (хоча б в рамках поданого у ISO 15288 їх переліку). Також в подальшому передбачається зв'язування авторських пропозицій з формалізацією стратегічних орієнтирів організаційного розвитку.

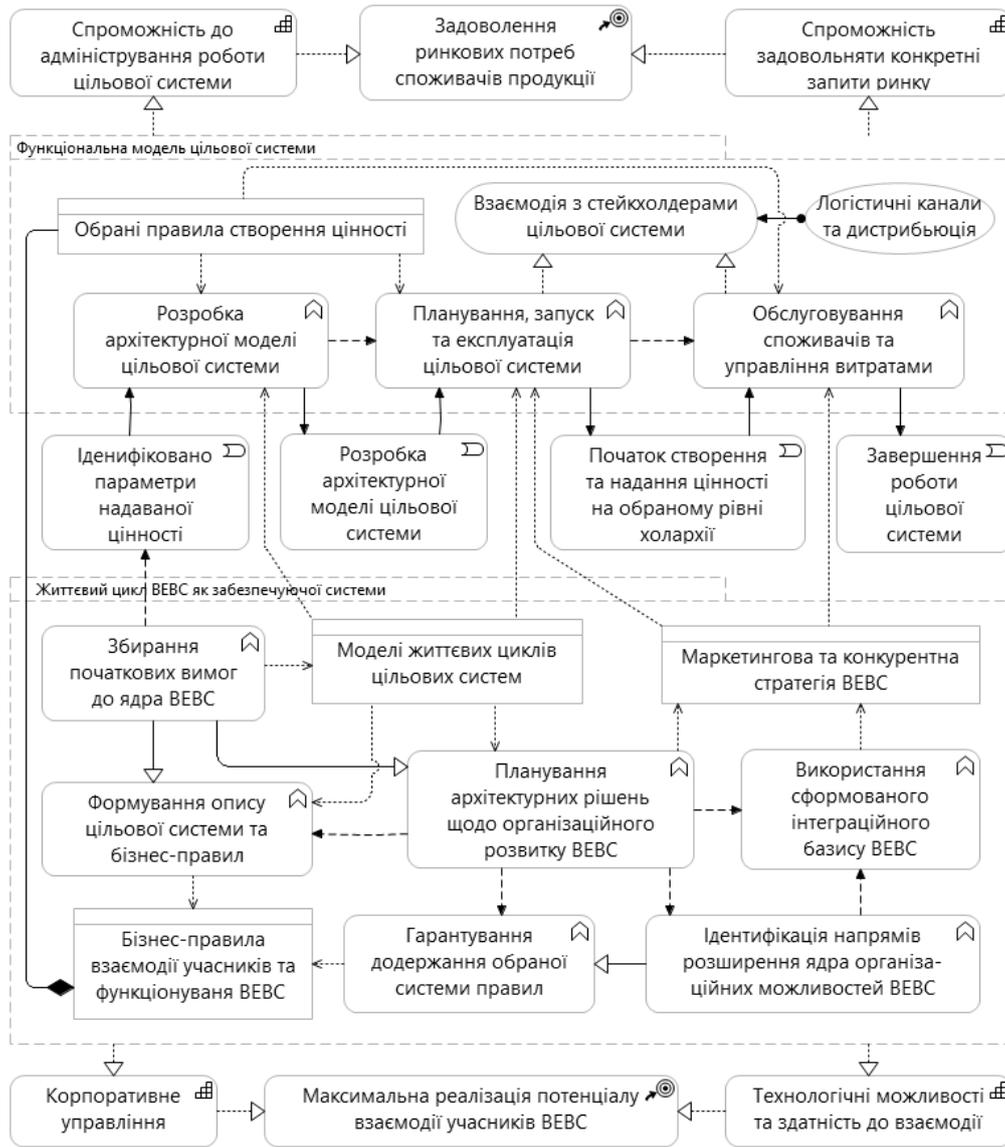

Рис. 3. Агрегована функціональна модель життєвого циклу BEBC

Рис. 4. Карта організаційних можливостей BEBC

Список використаних джерел

1. Шматько Н.М. Концептуальні засади підтримки стійкості функціонування великомасштабних економіко-виробничих систем. *Економіка розвитку*. 2017. № 4(84). С. 16–27.
2. ISO 42010 «Systems and software engineering – Architecture description». URL: <http://www.iso-architecture.org/ieee-1471/>
3. ISO/IEC 15288:2015 «Systems and software engineering – System life cycle processes». URL: <https://www.iso.org/standard/63711.html>.
4. Кизим Н.О. Организация крупномасштабных экономико-производственных систем. Харьков: Бизнес-Информ, 2000. 108 с.
5. Горбатов В.М. Конкурентоспособность и циклы развития интегрированных структур бизнеса: монография. Харьков: ИД «ИНЖЕК», 2006. 592 с.
6. Лепейко Т.І., Пилипенко А.А., Пушкар О.І., Попов О.В., Березовський К.М. Організація маркетингового управління діяльністю підприємств машинобудівного кластера в умовах глобалізації: монографія. Харків: ТОВ «Золоті сторінки», 2015. 664 с.
7. Попов О.С. Теоретико-методологічні та концептуальні засади формування організаційно-економічного механізму корпоративного управління: монографія. Харків: ВД «ІНЖЕК», 2009. 390 с.
8. Шиткина И.С. Холдинги: правовое регулирование и корпоративное управление. М.: Волтерс Клувер, 2006. 648 с.
9. Mehadjiev N., Grefen P. *Dynamic Business Process Formation for Instant Virtual Enterprises*. New York: Springer, 2010. 266 p.
10. Левенчук А.И. Системное мышление. М.: Издательские решения, 2018. 440 с.
11. Плотинский Ю.М. Модели социальных процессов. М.: Логос, 2001. 296 с.
12. Мильнер Б.З. Теория организации. М.: ИНФРА-М, 2002. 480 с.
13. Бияков О.А. Экономическое пространство региона: процессный подход. Кемерово: Кузбассвузиздат, 2004. 244 с.
14. Широкова Г.В. Управление организационными изменениями. СПб.: Издат. дом С.-Петерб. гос. ун-та, 2005. 432 с.
15. ISO/IEC/IEEE 24748-1 Systems and software engineering - Life cycle management – Part 1: Guidelines for life cycle management. Switzerland: Institute of Electrical and Electronics Engineers, Inc., 2018. 82 p.
16. The ArchiMate 3.0.1 Specification. URL: <http://pubs.opengroup.org/architecture/archimate3-doc/toc.html>.
17. Батоврин В.К., Бахтурин Д.А. Управление жизненным циклом технических систем. СПб.: «Центр стратегических разработок «Северо-Запад, 2012. 59 с.
18. Егунова Н.В. Развитие организационной структуры предприятий на основе теории жизненных циклов. *Вестник бурятского госуниверситета*. 2011. № 2. С. 13–17.
19. Кожухар В.М. Основы теории организации. М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и Ко», 2004. 184 с.
20. Турханов А. Соглашение о моделировании программ проектов SysArchi. URL: <http://sdu2020.blogspot.com/2018/10/sysarchi.html>.
21. Launch of the United Kingdom Higher Education Capability Model. URL: https://www.ucisa.ac.uk/news/2018-03_15_capmodel.

References

1. Shmatko N.M. Conceptual principles of maintaining the

stability of the operation of large-scale economic and production systems. *Development Economics*. 2017. № 4 (84). pp. 16–27. (in Ukrainian).

2. ISO 42010 «Systems and software engineering – Architecture description». URL: <http://www.iso-architecture.org/ieee-1471/>.

3. ISO/IEC 15288:2015 «Systems and software engineering – System life cycle processes». URL: <https://www.iso.org/standard/63711.html>.

4. Kizim N.O. *Organization of large-scale economic and production systems*. Kharkiv: Business-Inform, 2000. 108 p. (in Russian)

5. Horbatov V.M. *Competitiveness and development cycles of integrated business structures: a monograph*. Kharkiv: INZHEK Publishing House, 2006. 592 p. (in Russian)

6. Lepyko T.I., Pylypenko A.A., Pushkar O.I., Popov O.V., Berезovskiy K.M. *Organization of marketing management of the activities of enterprises of machine-building cluster in the conditions of globalization: monograph*. Kharkiv: Golden Pages LLC, 2015. 664 p. (in Ukrainian)

7. Popov O.Ye. *Theoretical and methodological and conceptual principles of formation of organizational and economic mechanism of corporate management: monograph*. Kharkiv: "INZHEK" VD, 2009. 390 p. (in Ukrainian)

8. Shitkina I.S. *Holdings: legal regulation and corporate management*. Moscow: Volters Kluver, 2006. 648 p. (in Russian)

9. Mehadjiev N., Grefen P. *Dynamic Business Process Formation for Instant Virtual Enterprises*. New York: Springer, 2010. 266 p.

10. Levenchuk, A.I. *System Thinking*. Moscow: Publishing solutions, 2018. 440 p. (in Russian)

11. Plotinsky Yu.M. *Models of social processes*. Moscow: Logos, 2001. 296 p. (in Russian)

12. Milner B.Z. *Organization Theory*. Moscow: INFRA-M, 2002. 480 p. (in Russian)

13. Biyakov O.A. *Economic space of the region: process approach*. Kemerovo: Kuzbassvuzizdat, 2004. 244 p. (in Russian)

14. Shirokova H.V. *Management of organizational changes*. Saint Petersburg: Publ. St. Petersburg House state University, 2005. 432 p. (in Russian)

15. ISO/IEC/IEEE 24748-1 Systems and software engineering - Life cycle management - Part 1: Guidelines for life cycle management. Switzerland: Institute of Electrical and Electronics Engineers, Inc., 2018. 82 p.

16. The ArchiMate 3.0.1 Specification. URL: <http://pubs.opengroup.org/architecture/archimate3-doc/toc.html>.

17. Batovrin V.K., Bahturin D.A. *Life cycle management of technical systems*. Saint Petersburg: "Center for Strategic Research" North-West, 2012. 59 p. (in Russian)

18. Egunova N.V. *The development of the organizational structure of enterprises based on the theory of life cycles*. *Bulletin of the Buryat State University*. 2011. № 2. pp. 13–17. (in Russian)

19. Kozhuhar VM *Fundamentals of Organization Theory*. Moscow: Dashkov and Co. Publishing and Trading Corporation, 2004. 184 p. (in Russian)

20. Turkhanov A. *Agreement on modeling programs of SysArchi projects*. URL: <http://sdu2020.blogspot.com/2018/10/sysarchi.html>. (in Russian)

21. Launch of the United Kingdom Higher Education Capability Model. URL: https://www.ucisa.ac.uk/news/2018-03_15_capmodel.

СМИРНОВА

Надія Вікторівна
afina_minerva@ukr.net

УДК 658.3

ВПРОВАДЖЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ПІДПРИЄМСТВА ЧЕРЕЗ СОЦІАЛІЗАЦІЮ ПРАЦІВНИКА

IMPLEMENTATION OF THE ORGANIZATIONAL CULTURE OF THE ENTERPRISE BY SOCIALIZATION OF THE EMPLOYEE

к.е.н., викладач, Криворізький
коледж Національного
авіаційного університету

SMYRNOVA Nadiia Viktorivna – Candidate of Economic Sciences, lecturer, Krivyi Rih's College of the National Aviation University

Зважаючи на доволі складний процес соціалізації нових працівників і не завжди позитивний результат їх введення в курс справ, а також враховуючи незадовільний стан організаційної культури вітчизняних підприємств, обрано тему дослідження, присвячену опису недоліків даного процесу і розробленню способів його покращення. Відповідальне або ж безвідповідальне і зневажливе ставлення працівника до виконання своїх посадових обов'язків залежить не тільки від його підготовки у ВУЗі, але і від психологічного клімату в колективі. Отже, для забезпечення ефективності даного процесу слід створити атмосферу творчої співпраці адміністрації і підлеглих, засновану на взаємоповазі, єдності інтересів і двосторонньому дотриманні норм організаційної культури, що є мистецтвом і, в першу чергу, керівництва підприємства.

* * *

Смотря на чрезвычайно сложный процесс социализации новых работников и не всегда позитивный результат их ввода в курс дел, а также учитывая неудовлетворительное состояние организационной культуры отечественных предприятий, выбрано тему исследования, посвященную описанию недостатков данного процесса и разработке способов его улучшения. Ответственное или же безответственное и пренебрежительное отношение работника к выполнению своих обязанностей зависит не только от его подготовки в ВУЗе, но и от психологического климата в коллективе. Следовательно, для обеспечения эффективности данного процесса необходимо создать атмосферу творческого сотрудничества администрации и подчиненных, основанную на взаимоуважении, единстве интересов и двустороннем соблюдении норм организационной культуры, что является искусством и, в первую очередь, руководства предприятия.

* * *

Introduction. Socialization of new employee is begun with his first working day and acquaintance with an enterprise. This process lasts the first half-year. For this time a worker masters rules and codes of conduct, becoming the valuable participant of labour collective. Exactly from the last and efficiency of this process and all further activity of worker depends on the actions of administration. Exactly guidance must form a valuable collective, aimed at productive work and effective cooperation.

Purpose. Theme of this research it was chosen, coming from the extraordinarily difficult process of socialization of new workers and not always positive result of their input in the course of businesses. Also it was contingently the unsatisfactory state of organizational culture of domestic enterprises, that in an aggregate with higher indicated negatively tells on quality of their products and image. Accordingly, the article is devoted description of lacks of process of socialization and development of methods of his improvement.

Results. It is known that conscious and responsible or irresponsible and negligence of the worker to performance of the functions depends not only on its theory and practical preparation in HIGHER EDUCATION INSTITUTION and experience. It also defines psychological climate in collective. Actually working atmosphere at the enterprise the first half a year of stay of the new worker has extreme value. Administration, using an administrative and economic leverage, can force to work any subordinate. Also problem collective can forever remove desire to work and be improved even at the best employee. But no first second is acceptable option of improvement of organizational culture of the enterprise. Socialization of the new worker begins with the moment of its hit on the enterprise and influence of administration on this process should not lag behind. The new employee it and a new object for suggestion of administration and for collective. Its further overall performance will depend on its first knowledge and impressions in a new workplace. Therefore, it is necessary to create the atmosphere of creative cooperation of administration and subordinates based on mutual respect, unity of interests and bilateral respect for standards of organizational culture. But it is art. And the director has to own it, first of all. It is necessary not to forget at the same time and about a paramount role of socialization of the new worker, as about initial future overall performance of the organization.

Conclusion. Therefore, work of administration has to be directed not only to statement of common goals and check of results, but also to introduction to a course of affairs of each new employee, to improvement of level of its labor culture, having instilled in it organizational values. It will allow to improve gradually not only psychological climate in collective, but also to raise the level of its general organizational culture, having increased these final overall performance of the enterprise.

Ключові слова: соціалізація, організаційна культура, адміністрація, новий працівник, повноваження, обов'язки, відповідальність

Ключевые слова: социализация, организационная культура, администрация, новый работник, полномочия, обязанности, ответственность

Keywords: socialization, organizational culture, administration, new employee, powers, duties, responsibility

ВСТУП

Кожен з нас, вперше потрапляючи на підприємство у якості працівника, попри бажання працювати на благо організації, стикається з дещо розхожими поглядами на трудовий процес зі сторони адміністрації і колег, що, в кінцевому підсумку, може призвести до зникнення прагнення виконувати посадові обов'язки. Така реакція працівника не може не позначитися на кінцевому результаті діяльності підприємства та його іміджі. Зважаючи ж на структурне співвідношення торговельного балансу України, дана і подібні ситуації потребують невідкладного вирішення [7].

Соціалізація як явище існує стільки, скільки у суспільстві існують виробничо-господарські взаємовідносини між людьми з використанням найманої праці. Але, попри це, на даний час ще не сформовано єдиного погляду на її значення для конкретної людини і підприємства. Так, М. Пірен і А. Ясенова [4] вважають, що соціалізація молодої людини проходить на двох рівнях: близькі та далекі родичі, друзі однолітки, друзі родини; суспільні організації. При цьому упускається, що перше робоче місце відноситься теж до таких організацій і здобувається у віці до 25 років. Г. Тард [5] вбачав у соціалізації створення умов для творчого розвитку особистості. Р. Мейлі [2] і Ю.Г. Волков [1] вважають, що у процесі соціалізації людина засвоює найприйнятніші для неї норми поведінки. Е. Еріксон [6] визначав соціалізацію як обмін матеріальними та нематеріальними благами. В. Москаленко [3] вказує, що соціалізація формується у «діалозі» різноманітних людських вимірів, під час чого працівник приймає лише найбільш прийнятні для себе.

МЕТА РОБОТИ

Отже, зважаючи на вище зазначене, мета роботи зводиться до виявлення недоліків соціалізації нових працівників на вітчизняних підприємствах і розроблення способів її покращення.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У ході написання роботи використано методи синтезу, аналогій, узагальнення, абстрагування.

РЕЗУЛЬТАТИ

За умови змішаної економіки кожне підприємство для підвищення власного іміджу і якості продукції як його складової зобов'язане підвищувати і систематично покращувати організаційну культуру. Її виникнення пов'язують з необхідністю господарюючої одиниці пристосовуватися і виживати в мінливих умовах становлення, жорсткої конкуренції між товаровиробниками, коли кожна новаторська ідея, втілена у виробництво і якість продукції, відразу помічається і береться на озброєння конкурентом.

Сутність поняття «організаційна культура» зводиться до виокремлення низки поведінково-психологічних чинників і символічних атрибутів підприємства, що дозволяють йому пристосовуватися до зовнішнього

ринкового оточення. Фактично, це набір складників внутрішнього середовища підприємства. І чим краще і якісніше ці елементи, тим більше успіхів воно може досягти. Але попри всі переваги, які надає впровадження і розвиток організаційної культури, її стан на більшості вітчизняних підприємств бажає кращого. Це, в першу чергу, спричинене негативним ставленням працівників до виконуваних обов'язків і роботи як такої. По-друге, адміністрація підприємства, за браком кадрів, що, відповідно, пов'язано з трудовою міграцією працездатного населення, не має великої змоги обирати претендентів, чим і користується більшість працівників. До того ж, вище зазначене поняття з'явилося у нашій країні не так давно, через що для більшості воно є новим і значно рідше уживаним, ніж «організаційна структура». Але сучасність висуває підприємствам якісно нові вимоги і попри незнання чи небажання персоналу чи деяких представників адміністрації формувати організаційну культуру, це робити все ж таки доведеться. І починати слід з моменту прийняття на підприємство нових працівників, адже відомо, що перші півроку кожен новий співробітник проходить процес соціалізації, а саме знайомство з підприємством, його традиціями, символікою, включення у робочий процес, засвоєння базових правил поведінки і норми моралі на новому робочому місці. Цей процес проходять всі без виключення, але результативність його, в більшій мірі, залежить від того, яка психологічна атмосфера склалась у колективі: безвідповідальності і безкарності чи дисципліни, порядку і відповідальності. І, в першу чергу, це залежить від типу кадрової політики підприємства, а також від психологічних настанов адміністрації персоналу, зокрема, нещодавно прийнятим співробітникам.

Звісно, перше враження про нове робоче місце і майбутніх колег може здатися помилковим, оскільки у процесі соціальної взаємодії новий працівник швидше засвоїть не вказівки керівництва, висловлені на загальних зборах трудового колективу, а ставлення цього колективу до відповідних розпоряджень. Тобто, може створитися парадоксальна ситуація, при якій новий співробітник, що має не погані інтелектуальні і творчі здібності, починає їх розсіювати, втрачаючи інтерес до обраної професії, наслідуючи поведінку «передових» колег. І тут виникає логічне запитання відносно того, хто в цьому винен і як можна виправити дану ситуацію. Звісно, можна перекласти відповідальність на систему освіти, яка, начебто, не довчила. Але тут пригадується китайське прислів'я, яке каже, що вчителі лише відчиняють двері, а далі ми йдемо самотійно. Можна також звинуватити керівництво у недбалстві і поблажливому ставленні до порушників трудової дисципліни. Але при цьому чомусь завжди не поміченим залишається працівник як головний елемент колективу, адже відомо, що кожна людина є особистістю, наділеною мисленням і свідомістю, що є основою колективної свідомості. У свою чергу, стерео-

типи поведінки і підсвідомі колективні ідеї практично не піддаються викоріненню методом пояснень, роз'яснень і виховання дисципліни. Доречними у даному випадку є саме адміністративні і економічні методи впливу на працівника.

Отже, у центрі організаційної культури підприємства повинен стояти саме працівник як носій більшої частини її елементів.

Впровадження організаційної культури на підприємстві повинно відбуватися з першого дня перебування нового працівника на ньому, з моменту працевлаштування. Знайомити нового працівника з правилами поведінки на робочому місці і організацією робочого процесу повинен не його безпосередній керівник, який може допустити неувагу, а заступник керівника підприємства з виробництва чи інженер з охорони праці.

Окрім написання заяви на працевлаштування, заповнення контракту, нового працівника у перший день слід ознайомити з посадовою інструкцією, правилами внутрішнього розпорядку на підприємстві, Корпоративним кодексом та іншими документами за необхідності. Тобто, процес його соціалізації має відбуватися у відповідності до норм корпоративної культури підприємства. Працівник повинен чітко знати свої права, обов'язки, повноваження і норму відповідальності власну і адміністрації у разі їх порушення. При цьому слід не перебільшити норму адміністративного впливу при роз'ясненні вимог, оскільки співробітники – це цілком морально і психологічно сформовані особистості, що мають певний досвід практичної роботи та інтелектуальну базу, яким занадто ретельне втручання у їх роботу може здатися некомпете-

тентністю керівництва або ж сумнівами відносно їх професіоналізму. Кожен працівник якісно працюватиме лише тоді, коли відчуватиме помірний контроль з боку керівництва.

Проводячи ж тренінг з молодими співробітниками, слід врахувати рівень їх практичної і теоретичної підготовки. Ігнорування цих характеристик є основною причиною невдач усілякого роду колективних заходів по «згуртуванню» колективу чи покращення результатів його роботи. Спочатку слід визначити реальну проблему, яка є на підприємстві, підібрати відповідних працівників, що сприяють її створенню, а не намагатися проводити однакові заходи з усіма. Нові співробітники, що опиняться у таких незручних для себе умовах, сформулюють відповідне враження про підприємство.

Отже, за перші півроку роботи у колективі у нового співробітника, звісно, за умов виконання адміністрацією вище зазначених умов, сформується цілісна картина щодо місця і функцій даної організації, стилів керівництва, обов'язків, повноважень і норм відповідальності кожного і власної, зокрема, створиться відчуття причетності до результатів роботи підприємства. У подальшому дані працівники та їх результати практичної діяльності слугуватимуть зразком для нових співробітників. Тобто, провівши правильну соціалізацію підлеглих через прищеплення їм норм організаційної культури підприємства, можна уникнути проблем стосовно морального розкладання колективу з усіма супутніми наслідками.

Сам процес соціалізації нового працівника можна представити у вигляді алгоритму послідовних дій, наведених на рис. 1.

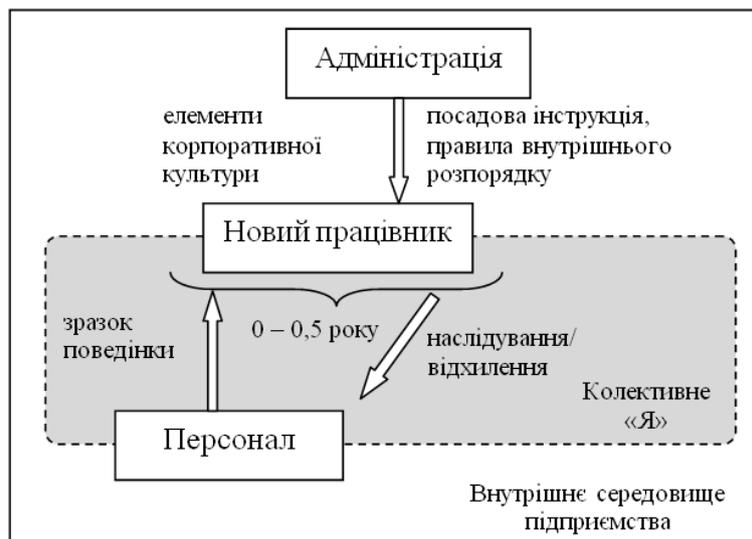

Рис. 1. Алгоритм впровадження організаційної культури підприємства через соціалізацію працівника [розроблено автором]

Розглянемо більш детально даний алгоритм. Отже, новий працівник, потрапляючи на підприємство, спочатку має бути введений у курс справ безпосереднім заступником керівника, а саме, ознайомлений усіма складовими елементами організаційної культури. Спостереження за її дотриманням слід доручити безпосередньому керівнику працівника (лінійному менеджеру), за необхідності вносячи корективи. Впродовж півроку новий працівник остаточно звикне до робочого місця,

чітко запам'ятає свої права, повноваження і обов'язки, що можна вважати проходженням ним соціалізації. Тобто, співробітник стане повноцінним учасником трудового колективу. Але, попри такі позитивні висновки, може скластися ситуація, за якої у нього виникне бажання копіювати ставлення до роботи деяких колег і добре, якщо це наслідування відповідального ставлення. У протилежному випадку, у разі виникнення проблемної ситуації, адміністрація має вжити

заходів у відповідності до норм Корпоративного кодексу підприємства і вітчизняної нормативно-правової бази.

В цілому нові співробітники підприємства, що пройшли правильний процес соціалізації, сформулюють колективне «Я», як єдиний мислячий «організм», здатний протистояти мінливим умовам сьогодення, пристосовуючи організацію до вимог зовнішнього середовища.

ВИСНОВКИ

Соціалізація нового працівника є невід'ємним елементом впровадження організаційної культури підприємства. Цей процес повинен здійснюватися через прищеплення йому норм поведінки з першого дня роботи, ознайомлення з нормами поведінки в організації та трудовим законодавством країни під наглядом безпосередньо зацікавлених у цьому працівників адміністрації.

Список використаних джерел

1. Волков Ю.Г. Социология. Элементарный курс: Учебное пособие, Москва: Гайдарики, 2005, С. 30-31.
2. Мейли Р. Структура личности. Экспериментальная психология, Москва, 1975. Т. 5. С. 196-283.
3. Москаленко В.В. Социализация личности (философский аспект). Экспериментальная психология, Киев:

Высшая школа. 1986. С. 193-199.

4. Пірен М., Ясенова А. Соціалізація молоді в українському суспільстві: стан, особливості становлення. Освіта регіону. 2016. № 4. С. 267-274.

5. Тард Г. Социальные этюды, Санкт-Петербург, 1902. С. 6-14.

6. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис, Москва: Прогресс, 1996. 344 с.

7. Міністерство фінансів України. URL: <https://minfin.com.ua/2019/01/15/36371931/>

References

1. Volkov Yu.H. Sociology. Elementary course. Moscow: Gaydariki. 2005, pp. 30-31. (in Russian).

2. Meili R. Personality structure. Experimental Psychology, Moscow, 1975, Vol. 5. pp. 196-283. (in Russian).

3. Moskalenko V.V. Socialization of personality (philosophical aspect). Experimental psychology, Kyiv: Vysshaya shkola. 1986. pp. 193-199. (in Russian).

4. Piren M., Yasenova A. Socialization of youth in Ukrainian society: state, peculiarities of formation. Osvita rehionu. 2016. № 4. pp. 267-274. (in Ukrainian).

5. Tard H. Social studies, St. Petersburg, 1902. pp. 6-14. (in Russian).

6. Erikson E. Identity: youth and crisis, Moscow: Progress. 1996. 344 p. (in Russian).

7. Ministry of Finance of Ukraine. URL: <https://minfin.com.ua/2019/01/15/36371931/> (in Ukrainian)

ТКАЧЕНКО

Сергій Анатолійович
nukoblikaudit@inbox.ruд.е.н., доцент, в.о. ректора
Вищого навчального закладу
«Міжнародний
технологічний університет
«Миколаївська політехніка»

УДК 657

ПОТИШНЯК

Олена Миколаївна

д.е.н., доцент, професор
кафедри, Харківський
національний технічний
університет сільського
господарства ім. Петра
Василенка

**ТОТАЛЬНА ГОСПОДАРСЬКА
РЕФЕРЕНЦІЯ (ОЦІНКА) ВИТРАТ НА
АСЕКУРАЦІЮ
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОГО РІВНЯ
ЯКІСНИХ ХАРАКТЕРИСТИК І
ТЕХНІЧНИХ ПАРАМЕТРІВ (НОРМ)
ПРОДУКЦІЇ**

**TOTAL ECONOMIC REFERENCE
(EVALUATION) OF THE COSTS FOR
PROVIDING THE COMPETITIVE LEVEL
OF PRODUCTS' QUALITATIVE
CHARACTERISTICS AND TECHNICAL
PARAMETERS (RULES)**

TKACHENKO Serhii Anatoliiovych – Doctor of Economics, Associate Professor, Acting Rector of the Higher Educational Institution «International Technology University "Mykolaiv Polytechnic"»

POTYSHNIAK Olena Mykolaivna – Doctor of Economics, Associate Professor, Professor of the Department, Kharkiv National Technical University of Agriculture after Petro Vasylenko

Аргументовано, що групування витрат за ступенем впливу проведених заходів на споживчі властивості готової продукції, за відношенням до різних видів готової продукції, за місцем й часом здійснення, за статтями та за джерелами їх фінансування виступає теоретично-методологічною основою для організації підсистем (функцій) планування, бухгалтерського обліку і планомірного економічного аналізу цих витрат на підприємствах промисловості та виробничих об'єднаннях. Серед перспектив розвідок у даному напрямку особливою актуальністю відрізняються цільові питання, пов'язані із плануванням, обліком і особливостями єдиного економічного аналізу та оцінки витрат на забезпечення конкурентоспроможного рівня якісних характеристик, технічних параметрів (величин) готової продукції.

* * *

Обосновано, группировка затрат по степени влияния проводимых мероприятий на потребительские свойства готовой продукции, по отношению к различным видам готовой продукции, по месту и времени осуществления, по статьям и по источникам их финансирования выступает теоретико-методологической основой для организации планирования, бухгалтерского учёта и систематического экономического анализа этих расходов на предприятиях, объединениях. Среди перспектив исследований в данном направлении особой актуальностью отличаются вопросы, связанные с планированием, учётом и особенностями единого экономического анализа затрат на обеспечение конкурентоспособного уровня качественных характеристик и технических размеров продукции.

* * *

To determine the economic efficiency (effectiveness) of work to ensure a competitive level of quality characteristics and technical parameters of finished products need to know the exact amount of costs associated with this work. The problem of quantifying costs can be properly solved only with a thorough study of their production and economic nature and scientifically based grouping of these costs. Acquainted with the views of leading domestic and foreign economists, we note the undeniable fact that the above-mentioned works, with all their weight, do not contain provisions that would provide a general production-economic characteristics of costs to ensure a competitive level of qualitative characteristics and technical parameters of finished products. The purpose of this publication (article) is to guide the overall production and economic characteristics of costs to ensure a competitive level of qualitative characteristics and technical parameters (norms) of finished products. The grouping of expenses by the degree of influence of the measures taken on the consumer properties of finished products, in relation to various types of finished products, in place and time of implementation, by articles and sources of their financing serves the theoretical and methodological basis for the organization of subsystems (functions) of planning, accounting and systematic (holistic) economic analysis and assessment of these costs at industrial enterprises and scientific and production associations. Among the prospects for further exploration in this area of development, issues (tasks) related to planning, accounting, peculiarities of integrated (single) economic analysis, estimation and regulation of expenses for providing a competitive level of qualitative characteristics, technical parameters of finished products, are of special urgency.

Ключові слова: виробничі об'єднання, витрати, готова продукція, забезпечення, загальна господарська референція, конкурентоспроможний рівень, підприємство, технічні параметри, функція й якісні характеристики

Ключевые слова: готовая продукция, качественные характеристики, конкурентоспособный уровень, обеспечение, объединение, предприятие, расходы, технические габариты, тотальная экономическая оценка, функция

Keywords: production association, spending, finished products, providing, general production and economic reference, competitive level, subsystem, industrial enterprise, technical parameters, function, target, quality characteristics

ВСТУП

Для визначення економічної ефективності (результативності) робіт із забезпечення конкурентоспроможного рівня якісних характеристик та технічних параметрів готової продукції потрібно знати точну величину витрат, пов'язаних із цією роботою. Проблема квантифікації витрат може бути правильно вирішена тільки за умови глибокого вивчення їх економічної (господарської) природи і науково обгрунтованого групування цих витрат.

Ознайомившись із перспективними поглядами провідних дослідників вчених-економістів [1-10] і іншими, відзначимо той факт, що означені роботи при усій їх вагомості зовсім не містять положень, які б надавали загальну економічну характеристику витрат на забезпечення конкурентоспроможного рівня якісних характеристик та технічних параметрів готової продукції тощо.

МЕТА РОБОТИ

Тому метою даної публікації виступає наведення загальної економічної характеристики витрат на забезпечення конкурентоспроможного рівня якісних характеристик й технічних параметрів (норм) готової продукції тощо.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Теоретично-методологічною базою статті виступає діалектичний метод і основні позиції теорії витрат на забезпечення конкурентоспроможного рівня якості продукції. У процесі дослідження використовувалися такі методи, як: *абстрактно-логічний* (для теоретико-методичного групування та формування висновків); *монографічний* (при наведенні теоретично-методологічних думок, метод витрат на асекурацію конкурентоспроможного рівня якості продукції).

РЕЗУЛЬТАТИ

Виходячи із потреби визначення економічної ефективності забезпечення конкурентоспроможного рівня якісних характеристик і технічних параметрів готової продукції та послідовного дотримання принципів ринкової економіки на науково-виробничих об'єднаннях і промислових підприємствах, усі витрати, пов'язані із забезпеченням конкурентоспроможного рівня якісних характеристик та технічних параметрів готової продукції, повинні бути згруповані за господарськими (економічними) ознаками (властивостями).

Визначення економічного ефекту витрат, пов'язаних із забезпеченням конкурентоспроможного рівня якісних характеристик й технічних параметрів готової продукції, передбачає у першу чергу групування цих витрат за видами процедур(заходів), за відношенням до різних видів готової продукції.

Поділ витрат за видами заходів обумовлений тим, що саме заходи виступають початковими об'єктами підсистем (функцій) планування та бухгалтерського обліку, визначення господарської (економічної) ефективності (продуктивності) цих витрат на промислових підприємствах-виробниках.

За ступенем впливу на споживчі властивості готової продукції витрати, пов'язані із забезпеченням конку-

рентоспроможного рівня якісних характеристик і технічних параметрів готової продукції, поділяються на дві групи. До першої групи належать витрати підприємства промисловості та науково-виробничого об'єднання на забезпечення конкурентоспроможного рівня якісних характеристик й технічних параметрів готової продукції, який відповідає показникам, передбаченим технічними умовами або стандартами. До другої групи належать витрати, які спрямовані на досягнення готовою продукцією, що виготовляють рівня якості, який перевищує вимоги технічних умов і стандартів, а також на досягнення рівня найкращих світових зразків.

Потреба у розмежуванні витрат на дві групи обумовлюється тим, що вони мають неоднакове значення для комерційно-виробничої діяльності промислових підприємств та науково-виробничих об'єднань. Витрати, спрямовані на досягнення готовою продукцією рівня якісних характеристик і технічних параметрів, який передбачено технічними умовами й стандартами, покриваються підприємству-виробнику лише у межах затверджених угодою оптових цін, при цьому витрати підприємства промисловості та науково-виробничого об'єднання поверх цих цін покупець не оплачує. Таким чином, ці витрати за інших рівних умов, призводять до зменшення чистого прибутку промислового підприємства (об'єднання) і рентабельності виробництва тощо.

У той же час витрати підприємства (об'єднання) на досягнення рівня якісних характеристик та технічних параметрів готової продукції, який перевищує показники, передбачені технічними умовами і стандартами, також як і на досягнення рівня найкращих світових зразків, покриваються споживачами за рахунок надбавки до оптових цін. Це сприяє зростанню чистого прибутку та підвищенню рентабельності продукції, що випускається.

Таким чином, із точки зору інтересів підприємства-виробника готової продукції, корисніше витратити кошти на досягнення якісних характеристик і технічних параметрів готової продукції, яка перевищує вимоги технічних умов та стандартів. У інтересах ж споживача і суспільства у цілому доцільно забезпечувати конкурентоспроможний рівень якісних характеристик та технічних параметрів готової продукції як за рахунок досягнення рівня, передбаченого технічними умовами і стандартами, так й перевищення цього рівня. При цьому критерієм тих або інших витрат із забезпечення конкурентоспроможного рівня якісних характеристик, технічних параметрів готової продукції повинен слугувати не чистий прибуток, отриманий підприємствами-виробниками, а економічна ефективність цих витрат та інше.

Оскільки витрати, пов'язані із забезпеченням конкурентоспроможного рівня якісних характеристик, технічних параметрів готової продукції, можуть відноситися як до одного, так і до декількох різних видів готової продукції, виникає потреба групування витрат за цими ознаками, яка дозволяє більш правильно визначити економічну ефективність (результативність) витрат, спрямованих на забезпечення конкурентоспроможного рівня якісних характеристик та техніч-

них параметрів різних видів готової продукції. Але разом із тим це групування передбачає різний підхід до теорії і методології визначення самої господарської (економічної) ефективності цих витрат тощо.

Найбільш повне використання ринкових відносин у діяльності підприємств (об'єднань) із забезпечення конкурентоспроможного рівня якісних характеристик та технічних параметрів готової продукції також обумовлює конкретне групування витрат. Так, ці витрати групують за часом і за місцем їх здійснення, за статтями витрат, за джерелами фінансування.

Витрати на забезпечення конкурентоспроможного рівня якісних характеристик і технічних параметрів готової продукції, які розрізняють за часом, поділяються на одноразові (спеціальні) витрати та поточні, що обумовлюється різним характером їх впливу на економіку підприємств та їх внутрішніх ланок. Одноразові витрати носять одиничний характер, та величина їх не залежить від циклічності процесу виробництва готової продукції. Поточні витрати повторюються у кожному циклі процесу виробництва готової продукції, і величина їх залежить від кількості циклів.

Витрати, які розрізняються за місцем здійснення, поділяються на витрати, які робляться у одному внутрішньому структурному підрозділі й у декількох внутрішніх структурних підрозділах, які робляться одночасно. Таке групування залежить від характеру заходів, які здійснюються із забезпечення конкурентоспроможного рівня якісних характеристик та технічних параметрів готової продукції і разом із тим диктується вимогами ринкової економіки, які для отримання суб'єктом виробничо-господарської діяльності максимально можливого чистого прибутку передбачають контроль за розміром витрат у кожному внутрішньому структурному відділі.

В основі визначення місць здійснення витрат із забезпечення конкурентоспроможного рівня якісних характеристик й технічних параметрів готової продукції повинна бути схема організації робіт із розробки та впровадження заходів із забезпечення конкурентоспроможного рівня якісних характеристик, технічних параметрів готової продукції підприємства-виробника.

Витрати, пов'язані із забезпеченням конкурентоспроможного рівня якісних характеристик і технічних параметрів готової продукції, виходячи із діючих у цей час методології планування та бухгалтерського обліку витрат на процес виробництва готової продукції, повинні групуватися за наступними статтями: сировина і основні матеріали; купівельні напівфабрикати та комплектуючі вироби, роботи і послуги виробничого характеру сторонніх підприємств та організацій; паливо і енергія на технологічні цілі; зворотні відходи (вираховуються); основна заробітна плата виробничих робітників; додаткова заробітна плата; відрахування на соціальне страхування; витрати на утримання та експлуатацію устаткування; загально-виробничі витрати (цехові витрати); втрати від браку; супутня продукція (вираховується).

Таке групування витрат потрібне для виявлення їх цільової спрямованості, здійснення контролю за діяльністю підприємства (об'єднання) промисловості у області робіт із забезпечення конкурентоспроможного рівня якісних характеристик та технічних параметрів

(габаритів) готової продукції.

За джерелами фінансування витрати, пов'язані із забезпеченням конкурентоспроможного рівня якісних характеристик і технічних параметрів готової продукції, поділяються на витрати які: покриваються за рахунок поточних витрат процесу виробництва, тобто за рахунок собівартості; покриваються за рахунок інших джерел фінансування (нецентралізовані джерела фінансування капітальних вкладень, які включають позики банку та таке інше; централізовані джерела фінансування капітальних вкладень) тощо.

Витрати, пов'язані із забезпеченням конкурентоспроможного рівня якісних характеристик й технічних параметрів готової продукції, необхідно розмежувати за джерелами фінансування у зв'язку із тим, що використання різних джерел справляє різний вплив на комерційно-виробничу діяльність підприємств промисловості й науково-виробничих об'єднань. Власні інтереси вимагають, щоб промислові підприємства й науково-виробничі об'єднання у першу чергу найбільш повно вживали внутрішні джерела фінансування.

ВИСНОВКИ

Таким чином, групування витрат за ступенем впливу проведених заходів на споживчі властивості готової продукції, за відношенням до різних видів готової продукції, за місцем і часом здійснення, за статтями та за джерелами їх фінансування виступає теоретично-методологічною базою для організації підсистем (функцій) планування, бухгалтерського обліку і планомірного (цілісного) економічного аналізу цих витрат на підприємствах промисловості та науково-виробничих об'єднаннях. Серед перспектив подальших розвідок у даному напрямку розвитку особливою актуальністю відрізняються питання пов'язані із плануванням, бухгалтерським обліком і особливостями єдиного економічного аналізу, оцінки витрат на забезпечення конкурентоспроможного рівня якісних характеристик та технічних параметрів готової продукції.

Список використаних джерел

1. Бондина Н.Н. *Управление затратами*. Пенза, 2017. 228 с.
2. Водопьянов И.В. *Калькулирование себестоимости продукции*. Москва, 2017. 58 с.
3. Герасимова Л.Н. *Методы управленческого учёта*. Москва, 2016. 182 с.
4. Гульпенко К.В., Тумашик Н.В. *Актуальные проблемы калькулирования в отраслях экономики*. Москва, 2017. 239 с.
5. Котенева Е.Н., Краснослободцева Г.К., Фильчакова С.О. *Управление затратами предприятия*. Москва, 2011. 222 с.
6. Кросби Ф.Б. *Качество и Я: пер. с англ.* Москва, 2008. 263 с.
7. Фейгенбаум А. *Контроль качества продукции: пер. с англ.* Москва, 1986. 163 с.
8. Хорнгрен Чарльз Т., Фостер Дж. *Бухгалтерский учёт: управленческий аспект: пер. с англ.* Москва, 2004. 415 с.
9. Шаорина Г.В. *Управленческий анализ в отраслях производственной сферы*. Москва, 2010. 173 с.
10. Юрьева Л.В. *Управленческий учёт затрат на промышленных предприятиях в условиях инновационной экономики*. Москва, 2017. 288 с.

References

1. Bondina N.N. *Cost management*. Penza, 2017. 228 p. (in Russian).
2. Vodopyanov I.V. *Calculating the cost of production*.

Moscow, 2017. 58 p. (in Russian).

3. Herasimova L.N. *Management accounting methods*. Moscow, 2016. 182 p. (in Russian).

4. Hulpenko K.V., Tumashik N.V. *Actual problems of calculation in sectors of the economy*. Moscow, 2017. 239 p. (in Russian).

5. Koteneva E.N., Krasnoslobodtseva H.K., Filchakova S.O. *Enterprise cost management*. Moscow, 2011. 222 p. (in Russian).

6. Krosbi F.B. *Quality and I*. Moscow, 2008. 263 p. (in Russian).

7. Feihenbaum A. *Product quality control: Per. from English*. Moscow, 1986. 163 p. (in Russian).

8. Khornhren Charlz T., Foster Dzh. *Accounting: management aspect*. Moscow, 2004. 415 p. (in Russian).

9. Shadrina H.V. *Management analysis in the sectors of the production sector*. Moscow, 2010. 173 p. (in Russian).

10. Yureva L.V. *Managerial accounting of expenses at industrial enterprises in the conditions of innovative economy*. Moscow, 2017. 288 p. (in Russian).

ВАРЦАБА

Віра Іванівна

vira.vartsaba@gmail.com

д.е.н., професор, завідувач
кафедри, ДВНЗ "Ужгородський
національний університет"

УДК 336.71:336.73

ОЦІНКА ДІЯЛЬНОСТІ ІНТЕГРОВАНИХ ФІНАНСОВИХ ПОСЕРЕДНИКІВ В УКРАЇНІ

ASSESSMENT OF THE ACTIVITIES OF INTEGRATED FINANCIAL INTERMEDIARIES IN UKRAINE

VARTSABA Vira Ivanivna – Doctor of Economics, Professor, Head of the Department, State University "Uzhhorod National University"

У статті узагальнені теоретико-методологічні засади та вивчена діюча практика щодо інтеграції банків і небанківських кредитних установ, а також досліджено проблемні положення функціонування інтегрованих фінансових посередників в Україні. Здійснено аналіз функціонування українських банків та небанківських кредитних установ. Проведено ранжування, дано оцінку та здійснено порівняння діяльності інтегрованих фінансових структур як із вітчизняним, так і з іноземним капіталом. Висвітлено позитивні сторони, потенційні можливості, а також актуальні проблеми і перешкоди взаємодії установ кредитної системи країни.

* * *

В статье обобщены теоретико-методологические основы и изучена действующая практика по интеграции банков и небанковских кредитных учреждений, а также исследованы проблемные положения функционирования интегрированных финансовых посредников в Украине. Осуществлен анализ функционирования украинских банков и небанковских кредитных учреждений. Проведено ранжирование, дана оценка и проведено сравнение деятельности интегрированных финансовых структур как с отечественным, так и с иностранным капиталом. Освещены положительные стороны, потенциальные возможности, а также актуальные проблемы и препятствия взаимодействия учреждений кредитной системы страны.

* * *

Introduction. *The financial system is a key to the efficient functioning of the country's economy and its full-scale development. At the same time, the high level of competition in the financial market leads to the fact that the structure of financial intermediaries varies from specialized to powerful integrated financial institutions.*

Purpose. *The purpose of the article is to synthesize theoretical and methodological principles and current practice concerning the integration of banks and non-bank financial institutions, as well as to study the problem situations of the functioning of integrated financial intermediaries in Ukraine.*

Results. *The article explores the peculiarities of the functioning of integrated financial intermediaries in Ukraine and defines the main forms of cooperation of credit institutions such as: bancassurance, assurfinance and allfinance. It was revealed that integrated financial intermediaries in Ukraine are currently being set up in the form of banking groups based on the type of cooperation named allfinance. There were made ranking, evaluation and comparison of the activities of integrated financial structures with both domestic and foreign capital. Among the domestic financial conglomerates, the «Privat» group is a leader: its assets, liabilities and equity are 5 times higher than the indicators of the next largest conglomerate. It was explored that international financial conglomerates control Ukraine's banking institutions with significant amount of the assets. It was revealed that the volume of assets of the largest integrated financial intermediaries of Ukraine with domestic and foreign capital amounted to 27% of all assets of Ukrainian credit system institutions. In the article were also highlighted positive aspects, potential opportunities, as well as actual problems and obstacles to the interaction of the credit system institutions of our country.*

Conclusion. *The emergence of integrated financial intermediaries as a combination of different functions of the country's credit system institutions promotes not only the intensification of competition in the financial market, but also the desire of clients to improve the quality of financial services, to gain access to as many services as they need within one institution.*

Ключові слова: фінансові посередники, банк, небанківські фінансово-кредитні установи, фінансова інтеграція, інтегровані фінансові посередники

Ключевые слова: финансовые посредники, банк, небанковские финансово-кредитные учреждения, финансовая интеграция, интегрированные финансовые посредники

Keywords: financial intermediaries, banks, non-bank financial institutions, financial integration, integrated financial intermediaries

ВСТУП

Фінансова система є ключовою для ефективного функціонування економіки країни та її повномасштабного розвитку. Наявність ефективних фінансових посередників – банків, страхових компаній, недержавних пенсійних фондів, кредитних спілок та інших фінансових установ сприяє стабільному та прогнозованому розвитку всіх економічних процесів у суспільстві. Акумуляуючи значні обсяги коштів, фінансові посе-

редники є потужним джерелом інвестицій в економіку України, що розвивається досить стрімкими темпами. Разом із тим високий рівень конкуренції на фінансовому ринку призводить до того, що структура фінансових посередників змінюється від спеціалізованих до потужних інтегрованих фінансових інститутів. Значний внесок у розробку теоретико-методичних основ функціонування суб'єктів кредитної системи у контексті їхньої взаємодії та інтеграції зро-

били такі науковці, як: Т.А. Васильєва, А.О. Єпіфанов, А.М. Єрмошенко, Л.Г. Кльоба, В.М. Кремень, С.В. Леонов, І.О. Лютий, С.К. Реверчук, Л.Ю. Сисоєва, І.О. Школьник та інші.

МЕТА РОБОТИ

Метою статті є узагальнення теоретико-методологічних засад та діючої практики щодо інтеграції банків та небанківських кредитних установ, а також дослідження проблемних положень функціонування інтегрованих фінансових посередників в Україні.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У процесі дослідження було використано загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання. Зокрема такі, як: дедукція, індукція, метод групування та графічний методи – з метою порівняння та узагальнення діяльності різних фінансових посередників. Методи аналізу та синтезу — для оцінки діяльності банків, небанківських кредитних установ та їхніх інтегрованих структур. Метод причинно-наслідкового зв'язку, абстрактно-логічний метод – для виявлення переваг та недоліків функціонування інтегрованих фінансових посередників в Україні.

Інформаційну базу роботи складають законодавчі та нормативно-правові акти, що регламентують діяльність установ кредитної системи України, довідкові та статистичні матеріали Національного банку України, Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, наукові статті та монографічні видання вітчизняних і зарубіжних авторів.

РЕЗУЛЬТАТИ

Комплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2020 р. передбачає створення у нашій державі такої фінансової системи, яка була б здатна забезпечувати сталий економічний розвиток за рахунок ефективного перерозподілу фінансових ресурсів в економіці на основі розбудови повноцінного ринкового конкурентоспроможного середовища. Разом із тим в Україні сьогодні має місце тенденція до формування банкоцентричної моделі розвитку кредитного ринку, про що свідчить значне переважаювання активів банківських установ із-поміж загальних активів інших посередників, здатних акумулювати тимчасово вільні ресурси у країні з метою забезпечення потреб економіки в інвестиціях. Тому у системі відтворення української економіки банківські інвестиції відіграють важливу роль у відновленні та збільшенні економічного потенціалу, а, отже, й у забезпеченні високих темпів економічного зростання.

Досягнення макрофінансової рівноваги для ефектвної реалізації програм інституційного розвитку країни потребує підвищення рівня концентрації інвестиційного капіталу через залучення коштів учасників фінансового ринку, капіталізацію їхнього прибутку, злиття та інтеграцію капіталів. Питання створення інтеграційних фінансових об'єднань особливо гостро постало в умовах розгортання кризових явищ в економіці країни, коли провідні фінансові установи відчували кризу ліквідності, внаслідок якої відбулося сут-

тєве скорочення, а у багатьох випадках і згортання інвестиційної діяльності.

Інтеграція фінансових посередників здійснюється з метою консолідації фінансових активів і розширення клієнтських баз даних, економії на масштабі діяльності за рахунок доступу до нових точок збуту та уникнення дублювання кадрових функцій, мінімізації витрат на рекламу та маркетинг за рахунок використання спільних рекламних матеріалів. На сьогодні розрізняють такі форми співробітництва спеціалізованих фінансових посередників (банків і небанківських фінансових установ) у рамках інтегрованого фінансового посередника:

– bancassurance – інтеграція банківських установ і страхових компаній з метою координації й управління продажами, поєднання страхових і банківських продуктів, каналів їх дистрибуції з метою розширення клієнтської бази, а також доступ до внутрішніх фінансових ресурсів партнера [1, С. 55];

– assurefinance – стратегія, за якої страхова компанія є лідером у конгломераті та продає фінансові продукти разом із банком. Тобто ця стратегія реалізується на основі страхової компанії;

– allfinance – фінансові конгломерати, сформовані з фінансових посередників, що працюють на банківському, страховому та інвестиційному ринках [3, С. 127].

Досвід роботи інтегрованих фінансових посередників свідчить, що найчастіше подібні багатоцільові структури виникають на базі двох суб'єктів – банку та страхової компанії, причому головну роль у цьому тандемі відведено банку. Така співпраця, на думку експертів, вигідна обом сторонам: вона дозволяє розробляти нові фінансові продукти «на стику» банківських і страхових послуг (різноманітні споживчі кредити, карткові продукти) і залучати нових клієнтів як для банку, так і для страхової компанії.

В Україні наразі інтегровані фінансові посередники створюють у формі банківських груп. Така взаємодія здійснюється у формі allfinance. У табл. 1 подано інформацію стосовно найбільших вітчизняних інтегрованих фінансових посередників.

Як бачимо, найчастіше вітчизняні банки створюють власні недержавні пенсійні фонди та фінансові компанії і відповідно здійснюють їх стабільне, довготермінове та безперебійне фінансування шляхом надання кредитів. За рахунок цього банки отримують додаткове джерело прибутків (кредит повертається з відсотками), а небанківська установа отримує конкурентну перевагу, оскільки не потрібно витрачати час на пошук джерел фінансування для реалізації проєктів. Іншою перевагою від співпраці банку з небанківськими установами є захист від ризиків, адже партнери використовують єдину клієнтську базу даних, тобто банк може детально й заздалегідь ознайомитися з кредитною історією клієнта. Серед фінансових конгломератів типу «allfinance» лідером є група «Приват»: розміри її активів, зобов'язань і власного капіталу у 5 разів перевищують показники наступного за розмірами конгломерату на базі ПАТ «ПУМБ».

Таблиця 1

**ТОП-5 інтегрованих фінансових посередників з вітчизняним капіталом на ринку allfinance
(на початок 2018 р.) [складено на основі [5]]**

Відповідальна особа	Учасники	Обсяг активів, млн. грн.
ПАТ КБ «Приватбанк»	1. ПАТ КБ «Приватбанк»; 2. ТОВ «Українське бюро кредитних історій»; 3. ТОВ «ЕЛ ТІ ГРУП»	259 061
ПАТ «ПУМБ»	1. ПАТ «ПУМБ»; 2. ПАТ «УАСК Аска»; 3. ПАТ «УАСК Аска-Життя»; 4. ТДВ «СК «Іллічівська»; 5. ПАТ «СК Аско-Донбас Північний»	46 532
ПАТ Акціонерний банк «Південний»	1. ПАТ Акціонерний банк «Південний»; 2. ПрАТ СК «ТЕКОМ»; 3. ПАТ «ЗНВКІФ «Стратегічні Інвестиції»; 4. ТОВ «КУА «ТЕКОМ ЕСЕТ МЕНЕДЖМЕНТ»	25 473
ПАТ «Таскомбанк»	1. ПАТ «Таскомбанк»; 2. ПАТ «Універсал Банк»; 3. ПАТ «ВіЕсБанк»; 4. ПАТ «СК «Індустріальна»; 5. ПАТ «СК «ТАС»; 6. ПрАТ «Страхова Група «ТАС»; 7. ПрАТ «СК «Ейгон Лайф Україна»; 8. ТОВ «ТАС-Фінанс Консалтинг»; 9. ТОВ «Ассістас Консалтинг»; 10. ТОВ «ТАС Есет Менеджмент»; 11. ТОВ «ТАС ЛІНК»; 12. ТОВ «Фінансова компанія «Центр Фінансових Рішень»; 13. ТОВ «Фінансова компанія «Європейська агенція з повернення боргів»; 14. ТОВ «Перемога Фінанс Актив»; 15. ТОВ «Велко Інвест»; 16. ТОВ «УЛФ-фінанс»	13 842
ПАТ «Мегабанк»	1. ПАТ «Мегабанк»; 2. ТОВ «Фондова компанія «ІНВЕСТА»; 3. ПАТ «Страхова компанія «Мега-Гарант»; 4. ТОВ «О-МЕГА»; 5. ПАТ «ЗНВКІФ «Заощадження»	9 129

Варто підкреслити загальні переваги для банку від створення фінансового конгломерату, що передбачають можливість збільшити доходи, розширити інфраструктуру та отримати партнера, вкладника і позичальника в одній особі на довготривалий термін. З іншого боку, банк надає небанківській установі фінансову підтримку, може здійснювати юридичний супровід, розрахунково-касове обслуговування та перевіряти потенційних клієнтів – у даному випадку вже йдеться про переваги для такої установи.

Стосовно міжнародних фінансових конгломератів, то їхнє входження на фінансовий ринок України роз-

почалося у 2002 р. з появою іноземного капіталу у банківському секторі. Основними передумовами цього процесу стали: диверсифікація діяльності та досягнення синергійного ефекту у доходах та витратах [4, С. 16]. Іноземні інтегровані фінансові посередники відіграють важливу роль серед інвесторів в Україні. Так, у банківському сегменті вітчизняного фінансового ринку до десятки найбільших міжнародних фінансових конгломератів належать такі, як: Citigroup, ING Group, Credit Agricole, Deutsche Bank, Intesa Sanpaolo S.P.A., SEB, BNP Paribas, OTP Bank тощо (табл. 2).

Таблиця 2

**ТОП-5 інтегрованих фінансових посередників з іноземним капіталом на ринку allfinance
(на початок 2018 р.) [складено на основі [2, с. 22; 5]]**

Назва банку	Назва міжнародного фінансового конгломерату / країна походження	Частка у статутному капіталі банку, %	Обсяг активів, млн. грн.
ПАТ «Райффайзен Банк Аваль»	Raiffeisen Bank International AG / Австрія	87,47	72 108
ПАТ «УкрСиббанк»	BNP Paribas / Франція	84,996	46 576
ПАТ «Креді Агріколь Банк»	Credit Agricole / Франція	99,9961	30 946
ПАТ «Укрсоцбанк»	UniCredit Group / Італія	99,8147	29 948
ПАТ «ОТП Банк»	OTP Bank / Угорщина	100,00	29 822

Міжнародні фінансові конгломерати контролюють банківські установи зі значними обсягами активів. Так, до першої двадцятки банків України за обсягом активів за підсумками 2017 р. належать: ПАТ «Райффайзен Банк Аваль», ПАТ «ОТП Банк», ПАТ Укрсоцбанк», ПАТ «ІНГ Банк Україна», ПАТ «УкрСиббанк» та ПАТ «Креді Агріколь Банк» [5]. Також варто зауважити, що частка капіталу міжнародних фінансових конгломератів у банківських установах, які не належать до тих, що на 100 % контролюються міжнародними фінансовими конгломератами, значно перевищує 50 % і становить 84-100 %. Такий рівень володіння банківськими установами, що функціонують на вітчизняному фінансовому ринку, означає, що фактично ці банки знаходяться під повним контролем своїх власників – міжнародних фінансових конгломератів.

З огляду на вище представлені дані на рис. 1 відображено загальні обсяги активів згаданих інтегрованих фінансових посередників та їхні частки у структура активів суб'єктів кредитної системи України загалом.

Як бачимо, обсяги активів найбільших інтегрованих фінансових посередників України з вітчизняним та іноземним капіталом складають понад чверть усіх активів суб'єктів кредитної системи України: 563 437 млн. грн. із 1 519 631 млн. грн. Але майже 75 % активів із-поміж п'яти зазначених вітчизняних установ сконцентровані у ПАТ «КБ «Приватбанк» і саме у банківській складовій групі «Приват». Тому можемо констатувати, що в Україні є досить незначна кількість інтегрованих фінансових посередників, створених саме на основі вітчизняного капіталу із широкою мережею різноманітних фінансових установ в межах таких об'єднань. Загалом, думки фахівців відносно майбутнього структур, створених внаслідок взаємодії банків із небанківськими фінансовими посередниками є суперечливими. У цьому контексті доцільно провести оцінку переваг та недоліків діяльності інтегрованих фінансових посередників (табл. 3).

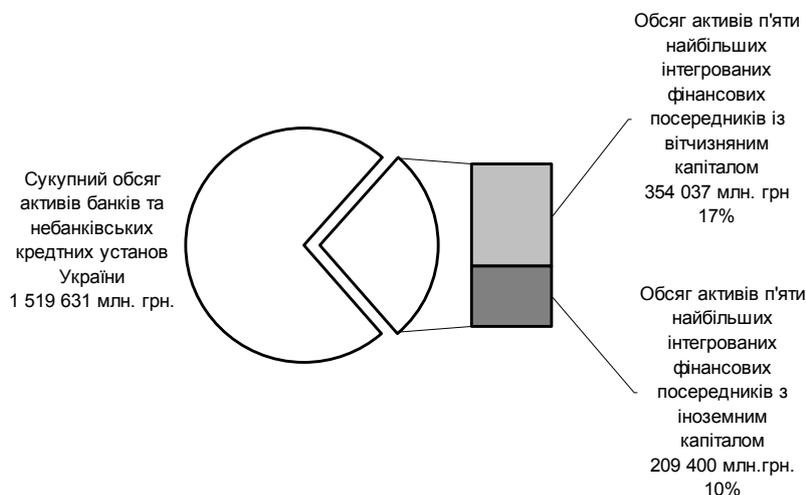

Рис. 1. Активи найбільших інтегрованих фінансових посередників України з вітчизняним та іноземним капіталом станом на початок 2018 року, у млн. грн. [складено на основі [5; 6]]

Таблиця 3

SWOT-аналіз функціонування інтегрованих фінансових посередників в Україні [складено автором]

СИЛЬНІ СТОРОНИ	МОЖЛИВОСТІ
<ul style="list-style-type: none"> – розвинена збутова мережа великих банків; – наявний досвід іноземних компаній щодо технології для продажу інтегрованих фінансових продуктів; – нереалізований потенціал сектора небанківських послуг 	<ul style="list-style-type: none"> – підвищення рівня довіри та популярності небанківських установ після інтеграції; – отримання додаткового доходу від співпраці кількох фінансових установ; – використання різних форм взаємної співпраці.
СЛАБКІ СТОРОНИ	ЗАГРОЗИ
<ul style="list-style-type: none"> – низький рівень освіченості працівників та фінансової грамотності населення – потенційних клієнтів; – недостатня популярність інтегрованих фінансових продуктів та послуг; – низька купівельна спроможність населення. 	<ul style="list-style-type: none"> – поява конкуренції всередині інтегрованого посередника; – можлива негативна реакція та відсутність попиту на інтегровані фінансові продукти та послуги; – розголошення банківської таємниці з метою співпраці з іншими фінансовими посередниками.

На нашу думку, використати наявні можливості можна на основі аналізу та ефективного використання клієнтських баз даних банків, створення широкої лінійки спільних продуктів та удосконалення законодавства для підвищення довіри населення. З іншого боку, є кілька аспектів, які можуть завадити скористатися зазначеними можливостями, а саме: недостатність коштів на переоснащення та впрова-

дження нових технологій, а також небажання працівників до підвищення кваліфікації.

Що стосується загроз, то використовуючи сильні сторони, їх можна знизити за допомогою активної реклами та надання доступної та чіткої інформації стосовно нових продуктів, укладання угод між співставними установами, тобто між такими, які мають приблизно однаковий обсяг капіталу та частку ринку.

Враховуючи слабкі сторони та загрози, можемо виділити дві найбільші небезпеки інтеграції банків та небанківських кредитних установ: повне відторгнення продуктів bancassurance, assurfinance та allfinance, а також нездатність установ співпрацювати між собою.

ВИСНОВКИ

Таким чином, виникненню інтегрованих фінансових посередників як об'єднанню різних за функціональним призначенням установ кредитної системи країни сприяє не лише загострення конкурентної боротьби на фінансовому ринку за прихильність клієнта, але й бажання самого клієнта підвищити якість обслуговування, отримати доступ до якомога більшої кількості послуг в межах однієї установи.

Очевидно, що інтеграція фінансових посередників несе у собі чимало перешкод, які потребують подолання. Це, насамперед, пов'язано із різноманітним розвитком кредитних установ та їхніми унікальними особливостями діяльності. Кожна зі складових розвитку кредитної сфери має свої специфічні шляхи вирішення проблем, що підтверджує необхідність проведення відповідних досліджень у сфері розроблення механізмів для забезпечення розвитку економіки України. Функціонування зазначених ринків повинно стати важливим джерелом розвитку реального сектора економіки, забезпечуючи тісний зв'язок між суб'єктами господарювання, населенням і фінансово-кредитними установами.

Список використаних джерел

1. Волкова В.В. Банкострахування як сучасний метод мінімізації кредитного ризику банку. *Фінанси, учет, банки*, 2016. Вип. 1. С. 54-59.
2. Гарбар В.А. Діяльність міжнародних фінансових конгломератів на банківському та страховому сегментах

фінансового ринку України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»*. 2017. Вип. 9. С. 20-24.

3. Єпіфанов А.О. Інтеграційні процеси на фінансовому ринку України. Суми: УАБС НБУ, 2012. 258 с.

4. Козьменко О., Козирев В. Трансформування банківської системи України під впливом іноземних фінансових конгломератів. *Вісник Національного банку України*, 2014. № 8. С. 12-18.

5. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <http://www.bank.gov.ua>

6. Офіційний сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. URL: <https://www.nfp.gov.ua>

References

1. Volkova V.V. Bank insurance as a modern method of minimizing bank credit risk. *Finance, accounting, banks*, 2016. Issue 1. pp. 54-59 (in Ukrainian).

2. Harbar V.A. Activities of international financial conglomerates in the banking and insurance segments of the financial market of Ukraine. *Scientific herald of Uzhgorod National University. Series «International economic relations and world economy»*, 2017. Issue 9. pp. 20-24 (in Ukrainian).

3. Yepifanov A.O. Integration processes in the financial market of Ukraine. Sumy: NBU, 2012. 258 p. (in Ukrainian).

4. Kozmenko O., Kozuryev V. Transformation of the banking system of Ukraine under the influence of foreign financial conglomerates. *Bulletin of the National Bank of Ukraine*, 2014. Issue 8. pp. 12-18 (in Ukrainian).

5. Official site of the National Bank of Ukraine. URL: <http://www.bank.gov.ua> (in Ukrainian).

6. Official site of the National Commission that carries out state regulation in the field of financial services markets. URL: <https://www.nfp.gov.ua> (in Ukrainian).

Аудиторська фірма «Аналітик» пропонує аутсорсинг бухгалтерських послуг!

Аутсорсинг бухгалтерського обліку – це передача ведення бухгалтерського обліку сторонній фірмі.

Які ж переваги аутсорсингу бухгалтерських послуг?

1. **Значна (!) економія коштів** на ведення бухобліку:

- економія за бухгалтерські послуги, за які **Ви нам платитимете принаймні на 1000 гривень менше, ніж штатному бухгалтеру**;
- економія на програмне забезпечення (1С, Медок, Ліга Закон тощо);
- економія на утримання офісу, комп'ютерної техніки.

2. Відтепер податкові та інші інспекції – це наші проблеми!

Ми беремо на себе повну матеріальну відповідальність за якість наданих бухгалтерських послуг, включаючи можливі санкції.

3. З нами Ви можете забути про головний біль з постійними пошуками бухгалтера, який у будь-який час може піти від Вас на іншу роботу.

4. Ми не йдемо у відпустку та не беремо лікарняний. Наша фірма справді гарантує безперервне та якісне ведення бухгалтерського обліку.

І нарешті – з нами Ви не тільки отримаєте якісні бухгалтерські послуги. За додатковою домовленістю ми забезпечимо Вас необхідними податковими, юридичними консультаціями, аудиторськими послугами різного характеру.

Все що Вам потрібно – це:

- періодично передавати нам первинну бухгалтерську документацію;
- щомісячно отримувати від нас інформацію про податки та інші обов'язкові платежі;
- укласти із нами договір.

Зробіть вибір, вигідний для Вас!

(044)278-05-88

(097)178-90-89

(066)178-20-42

www.af-analitik.com.ua